

ERK

Nr. 4

- H. Sepp:** Põgus pilk Eesti laevanduse arengusse.
- T. Orvandi:** Lapsed, emad ja emadepäev.
- E. Vint:** Kodukaunistamine päevaküsimusena.
- A. Sinimäe:** Teaduslikud tööd ja nende tutvustamine.
- K. Särgava:** Fassaad.
- J. Tandre:** Meie poliitikategelasist.
- J. Tandre:** Kool vajab avaramat teed.
- P. Ambur:** A. Kivikas: „Nimed marmortahvil“
Romaan.

1937

ÄRGE UNUSTAGE OMA

VARA

JA

ELU

KINDLUSTAMAST

„EEKS-MAJA”^S“

ASUT. 1866. A.

TALLINN,
HARJU 45

KODUKESKJAAM 478-08

AR EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

EESTI RAHVUSLASTE KLUBIDE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 4 (46)

13. JUULIL 1937

V AASTAKAIK

Põgus pilk Eesti laevanduse arengusse.

H SEPP

Eesti geopoliitiline asend on säärane, et laevandus pidi loomulikult etendama tähtsat osa Eesti elus. Vaba juurdepääs merd kaudu Eesti alale on Eestile olnud vahel üsna saatuslik, tarvis mõelda vaid meretee osale Eesti vallutamises 13. sajandi alul. Tingimata oleks sakslastele olnud suureks raskuseks juurdepääs maa kaudu läbi Preisi ja Kuramaa, kuna meretee Lüübekist Riiga oli tookordsetes olukordades hoopis hõlpsam.

Eesti olles maa-ala poolest tugevasti maritiimne pidi loomulikult maritiimne olema ka osa eestlaste iseloom ning elutugevus, ja seda eeskätt saartel, eesotsas Saaremaaga. Peamiselt Saaremaa sai muidugi osa ka sellest rahvusvahelisest kaubandusest, mis toimus Läänemere kaudu Läänemeremaade vahel, kuid sageli oli saarlastele sissetuleku allikaks ka mere kaudu sõjaretklemine võõrastel rannikutel ja mail, omades ka selleks vajalikke sõidukeid. Enne Muinas-Eesti vabadussõda ja muiste vabadussõja ajalgi olid Läänemere idarannikul Soome lahest lõuna pool peamiseks merevõimuks saarlased. Sissetungijad sakslased olid põhilimelt ikkagi maavõimuk ja neil puudus vastav laevastik, et pidada vee-sõda või transporteerida suuremal arvul väge üle mere Saaremaale. Tahes-tahtmata tuli lükata Saaremaa vastased retked talveks, kõige külmemale ajale. Nii toimus sakslaste poolt Saaremaa vastane pearetk 1227. a. südatalevl, kui meri oli jääs.

Olukord ei muutunud ka hiljem. Hilisem võitlus siseruumis ei nõudnud sakslastel laevastikku, erandatud võitlus Saaremaa vastu, küll aga välisvõitlus rinnetel, peamiselt leedulaste vastu, kus võidi kasutada Leedu jõgesid. Samuti oli teatavail aastaaegadel vajalik tarvitada laevu Pihkva vastasteks operatsioonideks, just selle tõttu, et Pihkva kindlus asetses Velikaja jõe taga. Leedu vastastes retkedes oligi sakslastel kasutada vee-sõidukeid. Halvem lugu oli aga idas. Kui sakslastel 1480. a. ümber olid

Pihkva vastu agresiiivsemad kavatsused, nõudis ordu Tallinnalt ja Tartult laevu, kuid Pihkva vastased kavatsused jooksid siis liiva.

Hansa õitsengu ajal ei saanud sinne kaubalaevastik etendada osa kaugliiklemises, sest kaugveod kuulusid eeskätt hansalastele enestele, 15. sajandil peamiselt Lüübeki laevurite kompaniile. Hansalased oskasid venelasi, kelle hulka kuulus muidugi ka eestlastest kirdes ja ida pool asuvaid soome sugu rahvaid, järk-järgult kaugliiklemisest välja suruda. Venelased tegid uusi katseid kaugliiklemises alles hiljem, peamiselt 15. sajandil.

Kuid 15. sajandil lõi Ida-Baltikumi rannikuga tihedama sideme Lääne-Euroopa mererahvas — hollandlased, kellede vastu olid küll lääne hansalased, kuid keda soodustasid transpordihindade mahasurumise tõttu Eesti ja Läti ala linnad.

Kui 16. sajandi keskelt peale algas uus võimas faas heitluses Ida-Baltikumi pärast, osutus nii sõja- kui transportlaevade tähtsus õieti suureks. Baltikumi pärast heitlesid Vene, Rootsi, Soome ja Poola. Venel puudus laevastik, ka Poolal, kui mitte kaasa arvata Danzigi kaubalaevastikku. Rootsil-Soomel oli see aga olemas, seda oli arendatud Gustav Vaasast peale. Ilma laevastikuta poleks Rootsil-Soomel üldse olnud võimalust pidada sõda Eesti ruumis, see oli vajalik juba väe, relvade, varustise jm. transportimise tõttu.

Kui suureks abiks Rootsile oli laevastik, sellele osutab muuseum Tallinna mehitamine ja varustamine Vene piiramiste puhul ja Põhja-Eesti vallutamise 1581. a. Laevastikul oli siis ja hiljem üsna tähtis ülesanne Eesti ja Põhja-Läti anastamises. Sisevetel kasutati relvastatud veesõidukeid Peipsil, nii Rootsi kui Poola poolt, muuseum kasutasid neid säärase ülesandega poolakad tolli võtmise jm. ülesantel.

Tarvis ainult meenutada Põhjasõda, et veenduda, kui vajalik oli Rootsile siin sõjalaevastik, samuti ka transportlaevade maht. Vene üleolek Rootsi suhtes arenes rööbiti merejõu kasvades, mis tõi kaasa Vene merejõu tugeva üleoleku 18. sajandil. Kaubanduslikus kaugliikluses oli 17. ja 18. sajandil veel suur osatähtsus hollandlastel, kuigi ei saa jätta mainimata ka teisi Lääne- ja Põhja-Euroopa rahvaid, hoopis taha jäi aga Vene.

Vene osatähtsuse suurenemine Läänemere kaubalaevanduse alal olnes õige tugevasti Läänemere ranniku rahvastest enestest. Selleks oli vaja rakendada nende tahtejõudu, visadust, indu. Ka meie linnad, nii väikesed kui nad Vene ajal 19. sajandi keskeni olid, ei suutnud luua vajalikku laevaruumi eriti kaugliiklemiseks.

Et see võiks toimuda, pidi teostuma nende ranniku rahvaste sotsiaalne emantsipeerumine võõra võimu alt. Nii näemegi, et teoorjuse lõpu lähenedes hakkab ranniku-eestlastes tõusma huvi laevanduse vastu.

Juhuslikult soodustavaks teguriks sai Krimmi sõda (1854—1855), kui Inglise laevastik blokeeris meie sadamad ja rannikud, sulustades ka soola — kui rahvahulkadele vältimatu tarbaine, — kohale toimetamist. Tekkis kibe soola puudus ja loomulikult suur hinna vahe siinse ja välisuru vahel, kus soola oli vabalt saadaval. Kibe puudus ja veel enam hinnavahe meelitas randlasi blokaadist läbi tungima oma ühemastiliste purjekatega ja merepaatidega (viimaseid oli hiidlastel, sõrulastel, muhulastel). Tuli loomulikult ette ebaõnnestumisi, õnnestumisel oli aga teenistus üllatavalt suur. Riskimine kasvatas julgust ja indu ja oli rannikulelanikule peaaegu romantiliseks elamuseks.

19. sajandi keskel olid Ida-Baltikumi linnad võrreldes endisega juba elanikurikkamad ning jõukamadki ja vajadus transportvahendite järgi aina suurenes. Nii sai Eesti laevadele üsna kasulikuks kipsivedu Riiast Peterburisse, samuti puidu, kivide jm. vedu Riiga jne.

See meelitas tonnaži suurendamisele, veel enam aga see, kui mõeldi reisidele Läänemerest väljaspool, viimasel juhul tuli asuda purjekate ehitamisele.

Eesti rahvusliku merenduse arendamise seisukohast 19. sajandil omab esikohta Pärnumaa rannik (Häädemeeste, Heinaste), kuid võrdlemisi vara areneb ka Saaremaa ja peamiselt ongi need Saaremaa meistrid ja töölised, kes ehitavad Pärnumaa ranniku laevad. Pärnumaa rannikul merenduse arendamisel on alul silmapaistev seisukoht Gustav Martinsonil, kes laseb ehitada terve rea kaugsõidupurjekaid. Peale Martinsonide esinevad tugevate laevaehitajatena ja omanikkudena Marksonid, Kleinid, Weided jne.

Saaremaa vanimatest laevaehitajatest väärib esikohal mainimist Peeter All, pärit Kihelkonnalt, Vilsandi lähedusest, ühelt väikeselt saarelt, siis Jaan Teär.

Juba ruumi väikuse tõttu ei saanud Hiiumaa laevandus evida sama tähtsust kui Saaremaa oma, siin hakkab esmalt ookeani taga liiklema Leisberg ja Ko poolt ehitatud purjek „Lootus“. Tahajäänum on aga põhjarannik, kuigi Narvas ehitatakse laevu Krimmi sõja järel, kuid Läänemerest väljaspool need ei liigu. Käsmu hakkab elavnema alles 1890-ndates aastates, siin on laevanduse pea arendajaks Joosep Kristenbrun. Laevanduse arendusel oleks olnud teatav edu, eriti Tallinnas, kui peamiselt Nehatu kooliõpetaja Esloni ergutusel ellukutsutud laevanduse a/s. „Lindast“ oleks arenenud edujõulisem ettevõte. Süüdi on aga asjatundmatus, osalt lohakas juhtimine ja „Linda“ suigub surmale (1893).

E. Pasti andmeil ehitati üle 100 neto-reg.-tonni suurustest purjelaevadest 1861—1916 kaugelt suurem hulk Pärnu rannikul, kus laevanduse areng oli vanem ja kus pealegi omati soodsat ehitusmaterjali Laiksaare laialdastes kroonumetsades.

Sel perioodil ehitati sääraseid laevu:

Liivi lahe ääres	72%
Saartel	17%
Soome lahe ääres	11%

Merenduse arendamise seisukohast oli muidugi tähtsust ka merekoolidel. Heinaste kool (1864) avati Läti rahvusliku tegelase Kristjan Valdemari ergutused eraettevõttena, kuid 1868. aastast peale sai õpetaja kapten Dahl (Tallinnast pärit) palka riigilt. Heinaste koolile järgnes 1873. a. Narva, Käsmu (1884) ja Puressaare (1891).

Purjelaevade arendamisele pidi loomulikult peagi järgnema auru-laevade soetamine. Ka siin on Pärnu ja pärnumaalased esirinnas. Enne 1900 aastat omandati mõni aurik Pärnumaa rannikul, Hiiumaal ja Saaremaal. Suurimad kaugsõidu-aurikud sai 20. sajandil Pärnu, neist on mainitavamad A. Klein ja Ko ja Joh. Linde aurikud, esimesele kuulusid „Pärnau“ ja „Tatjana“. Enne Maailmasõda omas suurimat kaugsõidu-aurikute tonnaži Pärnu suurärimees Joh. Linde, kes ostis 1911—1914 „Lennuki“, „Lembitu“ ja „Ellindi“, kokku üle 11 000 tonni.

Tallinnas sai Eesti aurulaevanduse peaergutajaks Joh. Pitka, kes püüdis rakendada Eesti laevandusearendamisse ühistegevust. Tema ette-

võttel ja ergutusel kutsuti ellu 1911. a. „Tallinna Laevaühisus“, mille ülesandeks oli ühistegevuse rakendamine Eesti laevanduse arendamiseks, üle minnes purjekailt aurikuile, rannikuliiklemise eestlaste kätte kiskumine ja kaugmerenduse arendamine. Pandigi käima rannikuliinil Põhja-Eesti rannikul „Virumaa“ ja saarte liinil „Läänemaa“, kaugliiklemise ülesanne jäi „Kodumaale“. Samuti peeti ülal liiklemist Tallinna ja Piriita vahel. „Tallinna Laevaühisus“ teotses alul kasuga, kuid juba esimene sõjaaasta tõi kahju ja sõja ajal müüdi rekvisitsiooni kartusel laevad kasulikult Soome, erandatu „Kodumaa“, mis juba rekvireeritud. Saadud summast tasuti osanikkude kahju esimesel sõjaaastal jne., osteti muu eest kinnisvara. 1917. a., kui Vene-Balti Päästeselts kavatses likvideerida oma varandusi, osteti Tallinna Krediidpanga abiga selle aktsiad.

Enne Maailmasõda tegi Eesti laevandus ja just aurulaevandus suuri edusamme 1911—1914, viimasel alal on peateened Joh. Pitkal ja Joh. Lindel. Viimane oli seega üldse suurimaid Eesti ärimehi, tegeldes prop-side ekspordi alal Pärnus, ühes harudega Tallinnas, Narvas, Luugal ja lõppeks ka Arhangelskis, kahtlemata kuulus enne Maailmasõda suurim aurikute tonnaaz Joh. Lindele.

Ennesõjaaegsele jõulisele tõusule tegi järsu lõpu Maailmasõda: laevad, mis jäid siia, rekvireeriti või uputati või mädanesid sadamates, osa puulaevu uputati, et takistada sakslastele juurdepääsu sõiduteid mööda rannikule või jäid lagunema sadamaisse, osa aga, eeskätt aurikud, rekvireeriti. Laevad, mis sõja alul jäid võrastesse vetesse, teenisid sõja olude tõttu, kuid enamik lasti neist põhja. Venesse jäänud purjekaid ja aurikuid ei saadud ka peale sõda ja revolutsiooni Venest enam tagasi.

Vabadussõja ajal ei saanud meie muidugi ilma laevadeta läbi: nad olid vajalikud kaupade transpordiks, eeskätt sõjavarustise ja toitmoona hankimiseks, kuid ka sõjaväe transportimisel ja dessantide tegemisel. Meie innukam mereasjanduse arendaja Pitka siirdus aga sõja alul kogu energiaga sõjategevuse alale.

1920. a. omasime tingimata väiksema tonnaaziga kaubalaevastikku kui enne Maailmasõda. Peale sõda algas jälle laevade ehitus, kuid nüüd polnud Pärnu ranniku üleolek enam endine, tõusis Saaremaa, eriti põhjaranniku osatähtsus. Pasti järgi, kelle andmeid siin kasutatud, on 1919—1936 üle 100 neto-reg.tonni suurusi laevu ehitatud Liivi lahe ääres 35%, saartel 34% ja Soome lahe ääres 31%, kuna keskmine laeva suurus Soome lahe ääres oli 314 n.-r.-t., oli see Liivilahe ääres 243 ja saartel 180, mis enam-vähem osutab põhjaranniku tähtsuse tõusu. Üldse näib sõda kaunis masendavalt mõjunud olevat Pärnumaa rannikule, mis Maailmasõja ajal oli kaotanud palju oma laevadest. Moodsamate laevade ehitamisel on suuremaid teeneid ka „Tallinna Laevaühisusel“. „Tallinna Laevaühisuse“ aktsionärid otsustasid jätta seda puhtlaevaäriks, moodustati ka merekaubanduse osäühisus J. Pitka ja Ko. 1919. a. alustas ühisus kolme mootorlaeva ehitamist, mis takistuste tõttu valmisid alles 1922. a. Nüüd aga oli kriis ja veohinnad langesid 1923—1926. Kapitalide koondamiseks purjelaevadelt aurulaevadele üleminekuks loodi „Tallinna Laevaühisuse“ juure 1923—1927 laevaühingud „Liro“ ja „Pakri“, mis olid iseseisvad, „Tallinna Laevaühisus“ oli neis 25% kuni 60% kaasomanik. Tegevus muutus jälle raskeks kriisi tõttu 1931—1933. 1933. aastal oli peamiselt abiks vääringu lahkumine kulla aluselt. Sõdade lõppedes tuli eriti tõus Käsmsus, siin mõjustas seda juhtivalt kapten O. Tiedemann ja otsustati omandada mehaanilisel jõul liikuvaid laevu. 1935. a. oli „Käsmu Laeva-

omanikkude“ laevaäril 9 aurikut, 1 mootorpurjek ja 6 purjekat, mahult kokku 17 500 bruto-reg.-tonni. Osanikest on tähtsamad vennad Kristenbrunid, Alterbrun, Paadimeister jt.

Laevanduse arendamise seisukohast omab väga suurt tähtsust ka meremeeste küsimus. Pikema aja jooksul Läänemere rannikul elamine on eestlastes kasvatanud tungi mere järele, mere kosmilised jõud ei hirmuta teda ja kisivad peaaegu vastupanemata jõuga kaasa ja et olla meremees, selleks on rahva iseloom küllaltki karastatud. Üks uurija kirjutas enne Maailmasõda, et Vene riik omas peamiselt kolme eriti meremeesteks kõlblikku rahvust: eestlasi, soomlasi ja sakslasi.

Eestlased on tublid meremehed, selles pole kahtlust, kui tunda meie merenduse ajalugu. 19. sajandi keskelt peale on eestlane visalt edasi tunginud, tahtejõu visadusele ja vähenõudlikkuse tõttu arenes laevade ehitus suure hooga, kuid mitte ainult laevaehituses polnud eestlane silmapaistev, vaid ka meremehena. Inimelu on merel üsna sageli samasuguses hädaohus nagu sõjaski. Ka siin on eestlane osanud oma kohut täita, mitte ainult, et päästa oma ja kaaslaste elu, vaid et täita oma kohust, kui selleks ka vaja riskida eluga.

Meenutagem selleks Käsmu ranniku kaugesõidu purjeka „Salme“ kaptenit Jüri Sandströmi, kes teel Ameerikast Euroopasse raskesti haigestus ja laskis end linadel kanda kajutist laevatekile vaatluste sooritamiseks laeva koha kindlaks määramiseks. Laev saabus Falmouthi reidile, kus kohusetruu meremees suri.

Eesti laevanduse arengus võime teha vahet peamiselt kolme ajastu vahel ja nimelt: 1) ajastu maa vallutamiseni sakslaste poolt, 2) sealt 19. sajandi keskeni ja 3) ajastu 19. sajandi keskelt kuni viimase ajani. Esimesel ajastul oli eestlasi eriti saarlasi palju liiklemas üle Läänemere, hiljem aga ebasoodsate poliitiliste ja sotsiaalete olude tõttu suruti eestlased kaugliiklemisest peamiselt ranniku lähedasele liiklemisele ja päris-orjuse raskemal ajajärkudel laskis mõisavõim vahel koguni puruks peksta talumeeste veesõidukid, ka siis, kui nad olid lihtsad merepaadid, kartuses, et eestlased ära põgenevad, milline nähe oli üsna sagedane eriti saarte rannikul. Eestlane hakkab uuesti tunduvat osa etendama kaugliikluses alles 19. sajandi teisel poolel, kui rahvas vabaneb sotsiaalpoliitilisest survest, mis osutab sellele, et meremehe amet peab olema vaba mehe amet.

Lapsed, emad ja emadepäev.

T. ORVANDI

„Viieteistkümnendamat korda toob kevade meile emadepäeva. Nagu kevade uuendab taimed, uuendab loomad, uuendab kogu looduse, nii uuendab emadepäev meie tunded. Kas on tundeid vaja uuendada? On, kindlasti on! Isegi kivi sammaldub, kui ta seisab liikumata, miks ei sammaldu inimese tundedki kui meie neid ei liiguta, ei puududa ega toida.“ Jne., jne.

(Lautuleht viieteistkümnendaks üleriiklikuks emadepäevaks 9. 05. 37).

USA emasüdamed tõstsid üles emadepäeva kultuse Maailmasõjas teistes maailmajagudes langenud laste leinavalu vaigistamiseks. 1923. a. alates peetakse seda ka meil 1. või 2. mai pühapäeval, kui loodus annab

lastele esimesed sinililled kinnitamiseks ema rinda. Siis lauldakse „Emakene, ei ma seda...“, „Üks paigake...“ ja teisi sel puhul sobivaid laule; lapsed tänavad ema; seltskond austab ja kiidab ema ja liigutatud ema pühib sala poetatud pisara; tal on hea olla tähelepanu keskuses, aga ta on kurb, kuna emasüdamel on muresid leegion ja need salvavad teda virgalt.

Nii on meil toimunud kümme ja veel viis kevadet; nii mitu korda, kui on pühitsetud emadepäeva.

Kui olnuks emadepäeva idee algataja ja rakendaja kirik, siis ma mõistaksin seda asteenilist elegiat. Aga selle idee autorid ja teostajad on ju emad ise — lastega ja lasteta emad, siis miks teie tahate luua endile igal aastal ühe erakordselt kurva päeva? Vormid võivad olla mitmesugused, aga nende tähtsuse tähistab sisu. Ning sisu peab muutama ja kujunema vastavalt aegade nõudele. Muidu vorm iganeb, saab tülikaks asjaks.

Emade kultus on parimaid ideid, mida taibukad tegelased võinuksid rakendada suurima eduga suurteks ülesanneteks. Aga seda pole tehtud. Kas sellepärast, et selle ilusa idee kandjaiks on meil hakanud lastetud „emad“, vanapoisid ja ka lastega emad, kes ei vaheta kohviku ning tribüüni võlusid ema proosalise eluga? Ma ei tea seda! Aga kokku võttes võime öelda, et emadepäeva kultus on meil annud seltskonnaga tegelevatele daamidele hea võimaluse arendada retoorikat.

Teil sealt kõnepuldilt pole jätkunud aega süveneda toolil kurvalt istuva ema mustade murede metsa, et teaks, mida talle rääkida ja kuidas sisustada emadepäeva ja milline praktiline programm tuleks luua ning siis teostada meil Eestis.

Teie räägite ilukõnesid emadele sellal, kui nende lapsi 2,6% sünnib surnult oskamatust käitumisest raseduse ajal; annetate emadele lilli, kui need esimese kuu jooksul halbade lastetervishoidlike olude, imikute oskamatu toitumise, käitumise ja paljude muude asjaolude tõttu viivad kalmule sündinud laste üldarvust 3,6%; ning kingite sinna põlleriideid ja lau-late „Ema südant“, kus emal on vaid neli kartulit õhtuks jagada kuuele lapsele! Need ja palju muid muresid oleks emadel oma päeval öelda.

Nagu iseenesest tõuseb lahutamatu side emadepäeva ja rahvaarvu küsimuse vahel. Kui jääme peatuma selle juurde, et tulevikuski sünnitavad meile lapsi Eesti omad, neiud, naised ja emad, eks siis emadepäeva sisustamise pearaskus pea nihkuma ka sinna.

Laste sündimus ja suremus on küsimus, mida emadepäeva pühitsejad ei tohi silmist lasta, kuna suremus meil on suurem naabreist.

- Kui palju meil sünnib lapsi?
- Kui palju neid sureb?
- Kunas nad surevad?
- Kui palju sünnib surnult?
- Kus nad surevad?
- Miks nad surevad?
- Kas on võimalik vältida liiga suurt surevust?
- Kuidas seda teha?
- Kes seda peab tegema? jne. jne.

Emadepäeva aktuse kõnes lausus sotsiaalminister, et meil on loomatervishoid korraldatud paremini inimese tervishoiust! Kuna see väide pole avalikult ümber lükatud ja kuna sedasama kinnitavad statistika kuukirjades laste suremuse tabelid, siis oleks aeg ka juba küsida, mil-

lega need härrad doktorid tervishoiu juhid on ligi kaks aastakümnet tegelnud?

Vaatleme ülesseatud küsimuste kohaselt 1935. a. imikute sünni- ja surmaandmeid.

1935. a. sündis	9.290 pgl.,	8.601 trl.,	kokku 17.891 last,
1935. a. suri neist	941 „	657 „	„ 1.598 „
1935. a. jäi ellu	8.349 „	7.944 „	„ 16.293 last.

Näeme, et suremus on küllaltki kõrge. Peoglapsi suri ligi 10%, tütarlapsi ligi 7%. Vallaslaste arvel on nende suremus veelgi suurem: pgl. suri 14,9% ja trl. 13,1%. Poeglapsed, kuigi neid sünnib rohkem, on imikuna õrnamad ja neid sureb sellepärast 2,7% rohkem kui tütarlapsi. Vallas- ja vaeslapse kõrge suremuse % on seletamatagi selge.

Juba surnult sünnib neid 483 (2,6% üldarvust). Esimesed päevad on imikuile kõige kardetavamad: 2% imikute suremisi toimub esimese viie päeva jooksul, siis langeb see pidevalt kuni aasta vanuseni. Imikute suremus esimesel ja kaheteistkümnendal kuul väljendub arvudes nagu 65 ja 5.

Järgmisel eluaastal on suremus juba väiksem, eriti poeglastel.

Suremise rohkuse järgi esinevad järsult linn (8%) ja maa (9,9%). Linnades sureb üldiselt vähem kui maal, eriti Tallinnas (6,7%). Siin leidub piisavalt arste ja arstiabi on korraldatud hoolekande alusel. Hoopis suurem on aga suremus maakonna linnades (9,3), kus tööstuste ning käitiste puudumise tõttu on arstiabi korraldamata ning kehv agulirahvas jäetud enda aidata. Väikelinnades ja alevites on suremus jällegi hoopis väiksem (7,3%), kuna seal asuvad jaoskonnaarstid ja -ämmaemandad, kelle abi kasutatakse edukalt.

Küllalt kõrge on imikute suremus maal 7,7%—18,2% (1930.—1935. a. andmeil). Eestis tungivad esile kõrgsuremusega kultuurilt mahajäänud maakonnad: Läänemaa — 10%, Saaremaa — 11,7% ja Setumaa — 18,2%.

Nagu eelpool öeldud, on suremus abieluliste juures märksa väiksem kui vallaliste juures.

Töölade järgi kannab suremus ilmet, nagu tingibki seda sünnitus- ja arstiabi korraldus. Riigi- ja omavalitsuseteenijate juures 2,7—3,8%; tööstustööliste juures 3,7—6,2%; põllumajanduse alal tegutsevate juures 7,5—8%; majateenijail 7,1—9,9%.

Kokku võttes on meil imikute suremus üldiselt suur. Suurim on juba surnult sündinute arv. Siis vallaslapsed on kui tervishoidlikult nii seltskonna põlu seisukohalt tõsisel hädas. Suremus on liiga suur linnaagulites ja maakonnalinnades. Maal on see veel suurem, eriti vähearenenud kolgastes. Raskelt kannatavad arstiabi puuduse all talud maal — need kohad, kuhu veame poolakaid.

Vaatleme ka, miks meil imikuid nii ohtrasti sureb.

Esikohal surma põhjustest asuvad kaasasündinud nõrkused ja keha-vead (1,6—1,8%), kusjuures linnad sünnitavad vigaseid palju rohkem kui maa. Teisel kohal asuvad seedimisorganite haigused (1,2—1,5%); edasi nakkushaigused (0,7—1%); hingamisorganite haigused (0,8—

1,3%); *krambid* (0,9—1,2%) jne. Suure osa surmajuhtude kohta (2%) pole osatud seletusi andagi.

Kui lähtume rahvaarvu suurema iive seisukohalt, siis peame küsima, kas püüda vältida kõrget imikute suremust, või propageerida rohkearvulisemat sünnitust? Kas rakendada tervishoidlikud või propaganda vahendid koos abielulaste ja lasteabirahadega.

Vastus on lihtne — mõlemad! Aga arvukamale sünnitusele viia perekondi on väga raske, eriti linnades, kus lastekasvatamine viib perekonnad ületamata raskusteni. Pealegi osutuvad neljandana ja viiendana sündinud küllalt nõrkadeks. Nende suremuse % tõuseb järsku.

Peab siis rohkem tähelepanu pöörama suremuse alandamisele. See on täiesti võimalik hea tahtmise ja reaalselt rakendatava programmi juures. Riigi- ja omavalitsuseteenijate laste suremus ongi viidud 3%ni. Seatagu see ideaaliks üle maa.

Need on küsimused, millega tegelemist oleks oodanud emadepäeval. Ja võinuks olla valminud juba ka mingi programm. Sellest pole aga midagi kuulnud. Kes süüdi siis, kui seltskonna nn. „talade“ kohta langetatakse otsus, et nad pole võimelised ei looma uusi ideid ega ehitama uut Eestit, millest nad nii suuri sui räägivad.

Suremuse kahandamiseks tuleks käia kahte teed.

1) Sanitaarkorraldus tuleb kohaldada oludele, selleks aga värskendada selle ressoori juhtkond.

Nähtub, et J. Tandri ennustus (ERK nr. 10 1935. a.) meie tervishoiu alal ongi täitunud. „*Demokraatia varjul kujuneks täielik ametiaadel*, milliseid algeid meil juba on nüüdki. Siis peaksid habemeajajad hakkama konstrueerima uusi masinaid ja külavaimulikud arendama majandusteooriaid, nagu see toimus omalajal Inglismaal. Kastidesse organiseerunud ametkonnal pole enam huvi oma ala edasiarendamiseks. Tema jõud kulub peamiselt oma positsiooni säilitamiseks ja kõvendamiseks.“

Küll oleks kena, kui need mõtted poleks praegu maksvad meie tervishoiu kõrgema juhtkonna kohta... Siia võiks veel lisada, et meie lastekaitset ja imikute tervishoidu peavad arendama ja arendavadki sportlased: maadlejad, pommitõstjad, pikamaajooksjad jne.

2) Emade juurde tuleb minna nõuannete ja õpetustega ja juba enne, kui ta emaks saab. Julgen väita, et suur % imikute suremusest on tingitud *emade teadmatusest käitumises*.

— Kuidas end kaitsta ja kuidas käituda raseduse ajal.

— Kuidas valmistuda ette sünnitamiseks;

— Kuidas imikut kaitsta temperatuuri ja nakkushaiguste vastu;

— Kuidas teda toita, pesta jne.

Need ja palju teisi on küsimusi, mille üle murravad pead eriti noored, koolihariduse mõjul vanadest kommetest lahtimurduvad emad. Tuleb minna juba neidude juurde selliste õpetustega. Emanal on õpetused ehk juba hilja ja siis on ta muutunud konservatiivseks ega arvesta nõuandeid. Selline õpetus tuleks viia juba vanemate õpilaste juurde kooli, leeri, noorte ühingutesse, ringidesse, maanaiste seltsidesse, naiskodukaitsesse jne. Alul tuleb seda teha vabatahtlikult ja soovikohaselt. Hiljem, kui see mõte üldiselt juba läbi löönud — viia läbi teatud vanuses neidude juures mingil varjatud kujul sundkursused. Hea tahtmise juu-

res on see teostatav ja kui selline praktiline asi muutub vajaliseks kompleks, siis pole selle teostamisega enam raskusi. Leeris ju käiakse väga küsitaval otstarbel, aga käiakse. Komme on niisugune.

Kui palju meil peetakse igasuguseid karja- ja põllumajanduse hüvesid taotlemaid kursusi, loenguid jm. Inimese sünnitamisest, kasvatamisest on kuulda nii vähe. Seda peab õppima tänavalt või aimama ise. Isegi sellelaadiline populaarkirjandus on napp ja mannetu. Ka see külg vajab aerndamist.

Ka need või umbes sellised peaksid olema emadepäevi kandvad mõtted. Meie ei ela enam lüürilisel ärkusajal, et avalikku elu täidavad lillelised sõnad õõnsate fraasidega. Elu on reaalne ja nõuab reaalseid menetlusi. Meie pole ka enam nii rumalad, et ei mõista vaadelda, kas pakutakse kätt või tühja kinnast.

Kodukaunistamine päevaküsimusena.

Esimesed pioneerid kodukaunistustöös.

E. VINT

Kodukaunistuse ja -korrastuse õhutustöö algas meie taludes esimeste sammudena enne Maaailmasõda põllumeeste seltside ja nende tookordsete keskkorralduste poolt. Sel ajal istutati eriti paljudes taludes õunapuuaedu, vooderdati talumaju, mis värviti õlivärviga enamikus kollaseks või rohelisteks. Tookordne kõrge konjunktuur ja hea põllumajanduse tasuvus löid avarad võimalused sel alal tegutsemiseks.

Tööd, püüti arendada süsteemikindlamaks tookordsete põllumeeste keskseltside poolt, kes võtsid ametisse selleks aianduse nõuandjaid, et otsustarbekalt juhtida, õhutada ja arendada koduümbruse kaunistamise ja korrastamise tööd. Erilist suurt mõju avaldasid ka tookordsed põllumajanduslikud ja aianduslikud ajakirjad, põllutöönädalaleht ja aiatöö ajakiri. Töö arenes hoogsalt tookord kehtivate vaadete ja tõekspidamiste kohaselt ja seda saadi niipalju teha, kui piiratud olud keskorganisaatsioonidel võimaldasid.

Sõda tõi töös seisaku, kuid iseseisvuse saabudes arendas kodukorrastus- ja kodukaunistustööd juba avarates oludes palju hoogsamalt *E. Põllumeeste Keskselts*, võttes selleks ametisse aianduse, ehituse ja kodumajanduse nõuandjaid. Töö laienes eriti perenaiste seas käsitöö ja kodumajandusküsimustes niivõrd hoogsalt, et pea olid tekkinud kodu korrastamiseks perenaise seisukohalt üle riigi maanaiste seltsid, kes asutasid endi iseseisva keskkoha *E. Maanaiste Keskseltsi*.

Rööpselt samal ajal tegutsesid ehitustalitused *E. Põllumeeste Keskseltsi* ja *ART Põllumajandusliidu* juures, kus valmistati tuhandeid erikavu ja plaane otstarbekalt talu elumajade ja teiste vajalikkude hoonete püstitamiseks, mille järgi ei ehitatud mitte üksnes plaani omanikud, vaid valmivad ehitised said eeskujuks ja ehitusplaaniks kogu ümbruskonnale. Kui selleaegses ehitusstiilis või püstitatud ehitistes on tänapäeval leitud mõndagi sobimatut ja ebaotstarbekat, siis on see ka täiesti loomulik. Aja jooksul inimeste vaated ja arusaamised muutuvad, kuid

asundustalud tuli ehitada üleöö ja paljudel valmisid plaanid alles siis, kui mõned hooned olid juba püstitatud, määrasid teistel olemasolevad hooned talu asukoha. Tookordsed maaehituste arendajad aga tegid kõik, mis oli võimalik, ning mõneaastase töö järele olid valminud kõik hädavalajalikud kavad, millest osa koondatud teosesse Esop-Wolberg „Maaehitus I ja II“.

Iseseisva E. Maanaiste Keskseksi loomisega korraldati alates 1929. aastast igal aastal 30—40 kodukorralduskursust, millele järgnesid kodukorraldustes ja kodukaunistustes 3—4-aastase kestusega võistlused. Neil võistlustel hinnati üksikult talud, arvestati tehtud tööd ja selle tulemusi koduümbruse, õue, iluaia korraldamises, keeduvilja-, viljapuu- ja marja-aia korraldamises ning eluruumide ja kõrvalhoonete korraldustes ja kasutamises. Kuid hinnati ka lastekasvatust, toitlust, rõivastust ja mitmeid teisi vajalikke alasid. Kõige juures omas erilist tähtsust majanduslik otstarbekus ja majanduslikkuse põhimõte koos ilunõuetega. Säärased kodukaunistamise võistlused E. Maanaiste Keskseksi liikmete peres on toimunud Pilistvere, Esna, Mäksa, Aleksandri, Rapla, Anija ja Hageri ümbruskonnas, kus võistluste tagajärgede mõju on väga tugev ja märgatav.

Kui E. Põllumeeste Keskseksi ja ART Põllumajandusliidu tegevus-ülesanded läksid üle 1932. aastal *Põllutöökojale*, siis jätkus see varem-alatud töö ehitustehnilisel nõuandel kui ka aianduse alal. Lisaks tulid erinõuandjad kodusisustuseks.

Põllutöökoja ehitustalitus valmistas aastas üle 1000 erijoonise maaehitiste püstitamiseks, arendas välja eeskuju-ehitiste usaldusvõrgu ja hakkas korraldama kodusisustuseks kuuajalisi puutöö-kursusi. Kodukaunistusest huvitatud ringkondade poolt kutsuti ellu 1935. a. „Eesti Maakodu Kaunistamise Selts“, kes juhtis erilist tähelepanu hoonete välistähtsusele ja puutöö oskuse levitamisele.

Kodukaunistamine hoogtööna. Kui poliitiline tegevus 1934. a. lõpetati, siis vabanesid määratu suured energiahulgad endiselt poliitiliselt tegevusväljalt ning kujunes eriti soodus olukord arendada teiste ülesannete kõrval ka kodukaunistamist.

Peaministri asetäitja K. Eenpalu juhatusel toimus Toompeal 24. märtsil 1936 laialdasem organisatsioonide nõupidamine, kuidas kodukaunistamise tööd viia laiemale alusele. Esimeseks suuremaks tööloosungiks oli puiesteede istutamine ja elamute väline kordaseadmine — värvimine.

Kodukaunistuse hoogtöö juhtimiseks loodi 23. apr. 1936 Kodukaunistamise hoogtöö Peakomitee, algul 32 esindajast ministeeriumide, valitsusasutuste, ühissettevõtete ja keskorganisatsioonide poolt. Peakomitee juhatusel esitatud palvete põhjal täiendati Kodukaunistamise hoogtöö Peakomitee koosseisu veel nelja esindajaga. Nii koosnes Riigivanem K. Pätsi patronaazi all töötav Kodukaunistamise hoogtöö Peakomitee:

1. Siseminister, 2. Põllutööminister, 3. Teedeminister, 4. Haridusminister, 5. Sotsiaalminister, 6. Riikliku propagandatalituse juhataja, 7. Piiskop, 8. Mitropoliit, 9. Kaitseliidu ülem, 10. Riigimaade ja metsade valitsuse direktor, 11. Koolivalitsuse direktor, 12. Riigiparkide valitsuse direktor, 13. Maacomavalitsuste Liidu esimees, 14. Linnade Liidu esimees, 15. Põllutöökoja direktor, 16. Maajomannikkude koja direktor, 17. Põllutööministeeriumi asundusameti juhataja, 18. Teedeministeeriumi ehitusjärelevalve inspektor, 19. Isamaaliidu esimees, 20. Tuletõrje Liidu esimees, 21. Põllutöökoja ehitustalituse juhataja, 22. Eesti Maanaiste Keskseksi esinaine, 23. Eesti Õpetajate Liidu esimees, 24. Eesti Metsaühingute Liidu teaduslik sekretär, 25. Eesti Maakodu Kaunistamise Seltsi esimees, 26. Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse Keskjuhatus

esimees, 27. Ülemaalse Maanoorte Ühenduse esimees, 28. Eesti Haridusliidu esimees, 29. Piimaühingute Keskliidu esimees, 30. Eesti Tarvitajate Keskühisuse juhatause esimees, 31. Eesti Põllumeeste Keskseksi esimees, 32. Rakenduskunsti Ühingu esimees, 33. Aiandus-Mesindus Keskseksi esimees, 34. ART Põllumajandusliidu esimees, 35. Ehitusajanduse Ühingu esimees, 36. Eesti põllu- ja kodumajandusliikude kutsekoolide lõpetanute seltsi esimees.

Kodukaunistuse hoogtöö korraldamiseks maa osas moodustati Põllutöökoja juures tehniline komitee, koosseisuga: Põllutöökoja nõuandetalituse juhataja, Põllutöökoja ehitustalituse juhataja ja Eesti Metsaühingute Liidu teaduslik sekretär.

Linnade ja alevite osas moodustati eriline tehniline komisjon koosseisus: Teedeministeriumi ehitusjärelevalve inspektor, Riigiparkide valitsuse direktor, E. Metsaühingute Liidu teaduslik sekretär, Teedeministeriumi järelevalve inspektuuri peaarhitekt, Rakenduskunsti ühingu „RaKü“ ja Majaomniskude koja esindaja. Aianduse küsimuste arendamiseks kutsuti ellu Põllutööministeriumi juures aiandusnõuniku juhtimisel aianduse erikomisjon, koosnev Aianduse-Mesinduse Keskseksi ja Kutseaednike Ühingu esindajast.

Pärast kodukaunistuse hoogtöö Peakomitee ellukutumist kuulutati kodukaunistus üldrahvuslikuks ettevõtteks ning juhatus sotsiaalminister O. Kase juhtimisel asus organiseerima linna, alevite ja maakondade kodukaunistamise hoogtöö komiteed. Asutati maakondade ja nende kaudu kohalikud valla komiteed.

Aasta hiljem tegutsesid kodukaunistuse õhutamise ja organiseerimise alal: Virumaal 40 vallas ja 2 alevis 148 komiteed, Võrumaal 44 valla ja alevite kohta asutatud 94 komiteed, Pärnumaal 41 vallas ja 3 alevis asutatud 91 komiteed, Viljandimaal 33 vallas ja 2 alevis 74 komiteed, Järvamaal 51 komiteed, Läänemaal 35 vallas ja alevis 45 komiteed, Tartumaal 36 vallas ja alevis 47 komiteed, Petserimaal 11 valla komiteed, lisaks rida allkomiteed, Saaremaal 18 valla komiteed ja allkomiteed igas kooliringkonnas, Harjumaal 98 komiteed ja Valgamaal 25 komiteed.

Kodukaunistamise hoogtöö mõtte selgitamiseks korraldati rida nõupidamisi maa ja linna arhitektidele ja inseneridele, organiseeriti metsaametnike ja maakondlikud õpetajate päevad, kus arutati kodukaunistuse küsimusi. Kuid kodukaunistuse küsimused on olnud ka mitmesuguste eriteadlaste, kutse- ja isetegevuse organisatsioonide kokkutulekul ja nõupidamistel päevaküsimusteks, kus on selgitatud kodukaunistuse mõtet ja korraldust. Kodukaunistuse hoogtöö esimesel aastal polnud vist ainustki rahvuslikku kokkutulekut, kus ei puudutatud ühel või teisel viisil kodukaunistuse küsimust.

Hoogtöö kodukaunistamise alal arenes 1936. aastal ühelt poolt puies-tikkude istutamises ja teiselt poolt hoonete välisilme muutmises — värvimises peamiselt soome-rootsi värvidega.

Puude istutamise ja puies-tikkude rajamisega oli hõlpsam edasi jõuda, kuna siin olid tuttavad meetodid puude istutamiseks, oli vaid vaja luua hoogu ja indu tööde läbiviimiseks.

Raskem küsimus oli hoonete välisilme muutmine. Kuna erilist tähelepanu juhiti värvimistöodele, siis oli kõigepealt vajalik ette valmistada laiemas ulatuses vastav juhtkond.

Põllutöökoja juhtimisel rakendati tööle Põllutöökoja ehitustalituse värvimistöode asjatundjad ja Eesti Maakodu Kaunistamise Seltsi inst-ruktorid, kes asusid korraldama tasuta värvimiskursusi kõigile valdade ja maa kodukaunistamise komiteede esindajaile.

Sääraseid kursusi peeti: Lääne-Virumaal 123 osavõtjaga, Tartu- maal 74 osav., Valgamaal 20 osav., Virumaal 123 osav., Võrumaal 70 osav., Petserimaal 55 osav., Läänemaal 12 osav., Viljandimaal 80 osav., Hiiumaal 16 osav., Saare-Muhumaal 20 osav., Pärnumaal 85 osav., Järvamaal 62 osav. ja Ida-Virumaal 43 osavõtjaga. Nii valmistati ette 14 värvimisjuhtide kursusel 566 usaldusmeest või peagu igale vallale

kaks teadlikku usaldusmeest, kes pidid olema võimelised värvimistöid teostama ja kohapeal õpetama.

Pidevalt sellega arenes endiselt töö Eesti Maanaiste Keskseisus kudemise, käsitöö, kodumajanduse, aiatöö ja kodukorralduse kursustel. Eesti Maanaiste Keskseisus erikursuste mõju on kümneaastase tegevusega tugeva pitseri vajutanud kodude sisustamisele, sest aastas 60—70 pikemaajalist kudumise, käsitöö-rahvarõiva valmistamise või kodukorralduse alal on õpetanud tuhandeid perenaisi korraldama otstarbekamalt ja maitsekalt oma kodu.

Töö jätkus ka teistes ametites. Põllutöökoja poolt üle 40 kuuaajalise puutöökursuse on annud arvukatele osavõtjatele praktilised oskused kirve, sae, hõovli ja peitliga vabal ajal oma tööjõu rakendamiseks kodu korraldamisele.

Endise hooga on arenenud Põllutöökoja ja Aiandus-Mesindus keskseisude aiandusnõuandjate tegevus. Aianduse ala sai erilist hoogu ja jõudu veel aiandusassistentide tööle rakendamisega, kuna põllumeeste- seisude ja teiste kohalikkude agaramate seltskondlikkude organisatsioonide juures tegutseb ligi 100 aiandusassistenti, käies talust tallu, andes nõu ja juhtnõore tegelikult aias töötamiseks ja aia korraldamiseks. Neile lisaks oli kodukaunistamise alal töötajaid nõuandjaid veel kodumajanduskojas, Eesti Maakodu Kaunistamise Seltsis, mitme omavalitsuse ja teise kohapeal eriti mõjuavaldava asutise juures.

Kodukaunistamise hoogtöö tulemusi. Kodukaunistamise hoogtöö esimene aasta oli puhtorganiseerimisaasta, seepärast ei suudetud igal pool küllaldaselt tegutseda ega vajalike eeltööde puudusel täiel määral töötada, kuid saavutati siiski juba nimetamisväärseid tulemusi. Puiesteede, parkide kasutamisel ja avalikkude platside ja kogumispaikade kaunistamisel arenes puude ja põõsaste istutamine eriti tulemusrikkalt linnades, kus oli varemalt suudetud aegsasti ellu kutsuda vastavad organid tööde korraldamiseks. Suuremad istutamised toimusid Tartus, Põltsamaal, Paldiskis, Otepääl, Tõrvas, Türis ja Valgas. Vähem teistes linnades ja ka maal.

Hoogtöö teine aasta võttis juba tõsisema ilme. Istutamine toimus juba laiemas ulatuses. Suuremaulatuslikke töid teostati Tallinna—Narva maanteel. Peakomitee otsuse kohaselt moodustati eriline komisjon, kes töötas välja kava Tallinna—Narva maantee korraldamiseks, mille järele viiakse läbi istutamistööd 23 km ulatuses. Kuna istutustöid tuli teha paesele pinnasele, siis oli sõjavägi see, kes tegi lõhkeainete kaasabil vastavad eeltööd ja 1937. a. kevadel istutati ligi 10 km pikkune puiesteed Tallinnast Jõelähtmeni.

Tänavu kevadel on teostatud suuremaid istutamistöid üle riigi nii maal kui ka alevites ja linnades. Arvatakse, et istutatud on üle 100.000 puu-põõsa. Peakomitee vahetalitusel on laiali saadetud üle 10.000 puu.

Niivõrd hoogsalt kui on arenenud puude ja põõsaste istutamine, ei ole mitte toimunud hoonete värvimine ja nende välise ilme muutmine.

Puude ja põõsaste istutamisel on tunduvalt kaasa aidanud asjaolu, et kodukaunistamise hoogtöö otstarveteks on olnud võimalik saada tasuta istutusmaterjali riigimetsadest, kuid hoonete välisilme muutmine on seotud rahaliste kulutustega, mis ei jäta mõju avaldamata töö hoogsusele ja ulatusele. Hoonete värvimist on teostatud möödunud suvel: Virumaal 725 juhul, Saaremaal 150 j., Pärnumaal 350 j., Viljandimaal 500 j., Valgamaal 200 j. ja Põltsamaal 325 juhul. Teiste maade kohta puudu-

vad täpsemad andmed. Tulemusriikas on olnud hoonete värvimine eriti raudteevalitsuse ehituseameti poolt tehtud värvimistöde juures.

On märkimisväärne, et kodukaunistamise hoogtöö aasta kutsus esile ka real põllumajandusnäitustel kodukaunistuse osakonnad, eriti Tartus, Põlvas ja Petseris. Tallinnas toimus koguni erinäitus „Toalilled ja ilutaimed kodukaunistamiseks“. Ilmusid õhutusväljaanded „Üldjuhendeid puude ja pöösaste istutamiseks“, „Hoonete välisvärvimine“, „Maakodu ümbrus kaunimaks“ ja mitmed teised sellesisulised raamatud, kuid neile lisaks toimusid talutarede ja väravate võistlus, koduümbruse korrastamise kavandite võistlus, tegutsesid talvel õhutuskoosolekute kõrval õpiringid, kus arutati teoreetiliselt suviseid töid ja ülesandeid.

Tööle rakendasid kõik organisatsioonid oma jõu. ÜENÜ kuulutas välja auhinnalise koduümbruse kaunistamise võistluse organisatsioonide ja üksikliikmete vahelise võistlusena, maanoorte organisatsioon — ÜMÜ — kuulutas välja võistluse, mis algas juba kavandite ja plaanide valmistamisega ja kinnitamisega vastavate asjatundjate poolt enne tööle asumist. Kodutütarde organisatsioon võttis ametisse erilised noorte assistendid, kes käivad suve jooksul talust tallu ja kodutütre kodust kodusse, et täpsete juhtnööride järele kõike korraldada. E. Haridusliit asus eriti kodukaunistust arendama õpiringide tegevuse kaudu. Nii oli mobiliseeritud kogu riik tervikuliselt suurele ülesehitavale tööle.

Teisel hoogtöö aastal kuulutas välja sotsiaalminister 24.—30. maini ülerüükliku korrastamise ja puhtuse nädala, milpuhul kodukaunistamise hoogtöö Peakomitee pöördus kõigi kohalikkude kodukaunistamise komiteede poole üleskutsega oma tegevuspiirkonnas puhtusnädala läbiviimiseks.

Kuna puhtusnädala organiseerimistödeks ei olnud pikemat eelaega, siis piirdus tegelik töö peale ringkirjade peamiselt sellega, et koolides enne lõppu korraldati puhtuspäev näitena, mille alusel noored võisid seda tööd jätkata ka pärast kooli lõppu igauks oma kodukohas. Ka korraldajate silm valvas hoolikalt puhtuse nõuete järele neis kohtades, kus ta oli seda õigustatud tegema. Järgmine aasta loodetavasti süvendab seda suure tähtsusega algatust.

Kodukaunistustööd naabermaades. Kodukaunistustöös Skandinaavia riigest on kõige kaugemale jõudnud Taani. Taanis on talude ümbruse korrastamiseks eriti kaasa aidanud talude ümber elavtarade istutamine. On kadunud täielikult talu õuede ja aedade ümbrusest lippidest tarad, mis vajavad iga-aastast pidevat korrastamist, et nad täidaksid otstarbekalt oma ülesannet ja jätaksid sealjuures ka talule ilusa väljanägemise. Elavtarad ümbritsevad siin kõiki talusid ning ka asundustalud, mis on rajatud aastat kümme tagasi, on juba ümbritsetud niivõrd suureks kasvanud ja korrapäraselt istutatud elavtaradega, et esimesel vaatlusel jääb mulje, nagu polekski tegemist asundustaluga.

Taanis on alanud elavtarade istutamine juba möödunud sajandil, kaks inimpõlve tagasi. Siis algas elavtarade rajamine talude ümbrusesse, kuid tänapäeval jätkub see põldude vahele kaitsetarade istutamiseks, sest katsete varal on jõutud selgusele, et läänetuulte kaitseks rajatud tarad tõstavad põldudel 5—30% saaki, ning seega on põldude vahele kaitsetarade rajamine ka põllumajanduse tasuvuse tõstmise küsimus peale iluõude rahuldamise.

Kuna talude ehitised on Taanis kivist, enamikus telliskivist, siis jäta- vad talude ehitised meeldiva mulje. Pealegi toimub ka igal kevadel pärast külvitööde lõppu taludes suurpuhastus, millal puhastatakse täielikult kõik kohad, pestakse toad, aknad ja ukсед, lubjatakse hooned seest ja väljast, kus selleks tarvidus. Taani kodudes, eriti maakodudes, kehtivad erilised kombad võimaldavad talukodusid hoida ka inestamisväärselt puhtad ja

korras. Kuna on levinud komme, et tuppä võib tulla ainult toakingades, puhtates saabastes või sukkades, mitte kunagi mudastes tööjalanõudes, siis pole ka imeks pandav, et talu põrandad on peegelpuhtad, kusjuures talude töökorrastussüsteem võimaldab Taani perenaisele meie omast mitmekordselt rohkem aega tubastele töödele ja mugava kodu loomiseks. Kõik see on nii kõrgekultuurilises Taanis, on seal, kus käivad igal aastal imetlemas tuhanded välismaalased töö saavutusi, mis saanud kätte taanlased kahe inimpõlviga, kus taludel torutatud põllud, puhtatõulised ja kõrgetoodangulised karjad, sordiviljad ja kogu põllumajanduse tase kõrgemal järjel kui teistes naaberriigis.

Jõudes aga Taanis Jüütimaale läänerrannikule, kuhu tavaliselt välismaalane ei sõida, kus on maapind kehvem, kus saagid ei ulatu meie saakidenigi, kus ei leia enam kõrgetoodangulisi tõukarju, vaid segatõulised karjad on taludele sissetulekuallikateks, seal näeme, et puudub ka kodukaunistus, puuduvad taludel elavtarad, puuduvad viljapuu- ja vajalikud köögiviljaaiad, puuduvad sageli muruplatsid, hooned on jäänud lupjamata ja auke võib leida ka õlgkatustes. Ometi on see samas Taani riigis, on möödunud aastakümneid õhutustööd võrdselt riigi teiste osadega, aga tulemused puuduvad. Halvemad looduslikud tingimused on mõjutanud niivõrd nende elu, et see on jäänud oma arengus ja nõuetes maha selle võrra, kui võrd on ka nende talude tulud vähemad jõukamate kohtade tuludest.

Niivõrd hoogsat elavtarade istutamist nagu üldiselt Taanis märkame ka Lõuna-Rootsis. Kesk-Rootsis ja Soomes ning ka Norras pühitatakse juba koduümbruse kaunistamisele erilist tähelepanu jälle viljarikkamates ja tugevama majanduslikul alusel seisvates piirkondades, kuna vaesemad piirkonnad on jätnud kodukaunistuse küsimused tagaplaanile.

Omane aga Soome, Rootsi ja Norra riigile kõigile on hoonete värvimine, rõhuvas enamikus punasel põhitoonil, kuid esineb ka teisi kombinatsioone, eriti Norras, kus kohati väga domineeriv on roheline toon.

Skandinaavia riigest Soomes, Rootsis ja Norras on enamik maaehitisi puuehitised, millede üldmuljet tõstab väga värvimine. Hoonete värvimise alal näeme lähemale samasugust rööpsust nagu ilupuude ja elavaedade istutamisel, et mida kehvemad piirkonnad, seda vähem esineb värvitud hooned, kuid üldiselt on hoonete värvimine niivõrd levinud, et värvimata hooned esinevad üksikute väikeste saarekestena kogu maaehitiste võrgus, nii nagu meil värvitud hooned värvimata hoonete hulgas.

Pilk meie kodukaunistamise tulevikku.

Kodukaunistamine seab meile sadasid ülesandeid ja töid. Korrastatud kodus tahame näha teelt õue viivat puisteed, aedade ja õue ümber elavaedasid, mis korralikult põetud, aias korralikku värvitud lipuvarrast, muruplatsi, kivitaimlaid, lilli, ilupõõsaid, viljapuid, marjapõõsaid, köögivilju, talus igal asjal kindlat sobivat kohta, korrastatud teid, värvitud hooned, tubades mugavust, ostarbekust, puhtust, kõrvalhoonetes puhtust ja igal pool kindlat korda.

Meie senine pioneeride ja kodukaunistuse hoogtöö on annud juba küllalt tulemusi, kuid kui arvestame praegu üle riigi tegutseva kodukaunistamise hoogtöö organisatsiooni, milles tegutseb üle 700 kohaliku kodukaunistamise komitee, millel veel hulk alakomiteesid ja värvimise alal valmistati ette 1936. aastal ligi 600 värvimisusaldusmeest, et kõik

organisatsioonis on rakendatud tegevusse, siis tunduks alul, nagu oleksid töö tagajärjed liiga vähesed. Paistab, nagu oleks istutatud vähe puid, tundub, nagu oleks värvitud vähe hooneid. Kohati on see tõsi, kuid tegelikult on juba tehtud üsna palju, aga töö ulatus on kodukaunistamise alal niivõrd lai, et tehtud töö tulemused upuvad korrastamata ja värvimata hoonete ja kaunistamata kodude ümbrusesse ning paistavad siit-sealt üksikute otsivate saarekestena.

Kodukaunistamine kõige lihtsamas mõttes — puude istutamise ja hoonete värvimise alal — on esimeses järjekorras majandusliku küsimuse lahendamine. Kuna metsahinnad järjest tõusevad, siis sunnib metsamaterjali kõrge hind otsima taludel uusi abinõusid hoonete vastupidavuse tõstmiseks, kuna endisel süsteemil lipptarade ehitamine muutub juba taludele koormavaks. Meie taludes valitsev majandamis- ja ehitussüsteem ei hõlbusta aga mitte nii kergelt üle minna elavtarade süsteemile, nagu see on toimunud Taanis, seepärast et meie talude kõrvalhoonetest lautade ukсед avanevad õue poole ja on kehtiv *karjase süsteemil* loomade karjatamine, mis vajab õuele kindlamat tuge, kui seda võimaldab tavaline elavtara. Tavaline elavtara ei suuda lisakaitseta takistada aga loomade läbipääsemist ja lahtiste loomade poolt alaline elavaia rikumine hävitab pea elavaedadest loodetud tulemused. Nii seisame paratamatuse ees, kas olgu elavtara lisakaitsega, või muuta karjapidamise süsteemi selliselt, et kariloomade kaitseks ei ole vajalik talus mitte elavtara, vaid see on peamiselt iluks ja tuulekaitseks.

Hinnates meie majandusliku arengu taset ja üldist põllumajanduse arengut, siis kodukaunistus on küllalt maha jäänud kohati teistest aladest, mispärast selle töö õhutamine on hädavajalik. On tehtud juba küllaldaselt õhutustööd, aga see ei ole veel ulatunud igale poole, teises kohas on jäänud õhutustöö senini veel tulemusteta. Nii vajame edaspidiseks õhutustöök veel palju selgitust, vajame näidetöid, vajame lisa juhtijat kaadrit, mis peaks esimeses järjekorras andma lisatööjõudu algkooli õpetajaskonnast organisaatoritena, vajame mustertalude võrku.

Istutustööde organiseerimisel tuleb endisest suuremal määral pühendada tähelepanu *sügisesele* istutamise- ja istutusmaterjali muretsemisele, kuna siis majapidamise tööd annavad enam mahti ühiskondlikuks tegevuseks ja ka oma koduümbruse välimuse kavakindlamalt kaunimaks kujundamiseks. Kevadiste istutustööde ebaõnnestumise põhjuseks paljudes kohtades on vastava istutusmaterjali puudus, kuna kevadised teolud ei võimalda metsadest enam küllaldaselt igal pool aegsasti istutusmaterjali väljavedu. Nende puuduste vältimiseks tuleb organiseerida rohkemal arvul sügisese istutusi või vähemalt sügisel istutusmaterjali kohaletoimetamist, et kevadel saaksid istutustööd toimuda takistamatult aegsasti nii ühiselt kui ka üksikkodudes.

Kodukaunistuseks istutustöödel tuleks pöörata tähelepanu tavaliste puisteede ja elavaedade rajamisel koduhiite loomisele, mis kujundaksid talu läheduses kodukaunistuseks väikese puudesalga, kuid milles igal istutatud puul on oma eriline tähendus, millesse jäädvustatakse vastava puu istutamise kõik tähtsamad perekonna sündmused (sünnipäev, abiellumine) ning koduhiis kujuneb seega paigaks, kus igal puul eritähendus ja ajalugu. Mõnel pool on võetud tarvitusele eriline traditsioon — sünnilapsele äratuse ja õnnesoovi õöl vastavate tähtpäevapuude istutamine.

Hoonete välisilme muutmine värvimise kaudu on annud vähemaid tulemusi, kui alul lootsime. Ettevalmistatud usaldusmeeste pere kohalikkudest komiteedest on jätnud oma oskused ümbruskonnale edasi andmata ja enamik hoonete värvimistödest on maatulunduse ja ehitusala konsulentide tegevuse pärandus. Kohati võime märgata ka värvimiste ebaõnnestumist, kuna värv ei püsi hoonetel pikemat aega. Siin on peamiseks põhjuseks harilikkude rauamuldade tarvitamine, millede vastupidavus väikene, kuid „Falun“ värvimuldade tarvitamisel on värvimistöed väga hästi õnnestunud ja häid tagajärgi annud. Töö ulatuslikumaks läbiviimiseks vajame senisest rohkemal arvul vastavaid eriteadajaid, kes on võimelised töö õigeaks juhtimiseks. Lähemal ajal teostatavad mõningad korraldused töö edaspidiseks korraldamiseks annavad loodetavasti senisest tunduvalt suuremaid tulemusi, et muuta meie maa välisilme korralikumaks ja kaunimaks.

TOIMETUSE JÄRELMÄRKUS.

Kodukaunistamise aktsioon on iseenesest väga rõõmustavaid nähteid. Oligi vaja korraldada meie talude nii unustatud välimust.

Asja juurde minnakse aga ilutunde seisukohalt ja sellisena ei või k.-kaunistamise propaganda anda maksimaalseid tulemusi, nagu mõnab autor isegi.

Meie talud pole veel nii jõukad ega arenenud, et neid saab juhtida k.-kaunistamise töös ainult ilumeele kaudu. Paremate tulemuste saavutamiseks peaks k.-kaunistamist siduma talu tulundusliku küljega. Aed- ja puuviljakaiad on meil veel praegu üldiselt kaunis mannetud. Kas nende arendamine ei oleks k.-kaunistamise õige lähtekoht? Need aiad teenivad ühtaegu kui toidumajanduse nii ka kaunistamissihte; nad vajavad samuti aedu (lipp- ja elav-); need vajavad ka talu hoonestiku välimuse kooskõlastamist aiakultuuriga jne. Kas selliste aedade kaudu ei peaks mindama k.-kaunistamise juurde. See tee on raskemini käidav, kuid viib sihile kindlamini.

Samuti pole meie osanud seni ratsionaalselt rakendada puiesteid. Kadunud mõisnikud istutasid ja kasvasid neid oma mõisade piirkondades kilomeetrite pikkuselt. Need hoidsid teed pea alati poristena ning halbadena ja varjasid põlde. Peale maareformi oli asunikel esimeseks mureks hävitada sellised „kaunistused“ tee veertelt.

Kas kordame neid vigu, või istutame oma puiesteed paremini?

Teaduslikud tööd ja nende tutvustamine.

A. SINIMAE

Praegune aeg on kokkuvõtete tegemiseks mitmeti soodsam kui kunagi varem. Veel enam, vajame nüüd juba bilansse rohkem kui kunagi varem, sest oleme nii poliitiliselt kui majanduslikult ja kultuuriliselt asunud revideerivale seisukohale. Oleme minetanud destrueeriva ultrademokraatia ajastu, oleme uute lähtekohtade otsingul püüdes korraldada paremini poliitilist elu. Suurte jõupingutustega ka loomegi oma ühiskonna korraldusele uued alused.

Ühtaegu vormilise asutiste ümberkorraldamisega vajame ka vaimset ümberorienteerumist, milleta meie uued eluvõrvid ei jääks püsima. Seda viimast oleme teinud ainult osaliselt ja ühehülgelt.

Viimastel aastatel on meie ilukirjandus, mis oli põhjalikult pessi-

mistlik ja irisev, leidnud uued väljendusviisid ja nimelt positiivses suunas. Kirjanikud Tammsaare („Tõde ja õigus“), Metsanurk („Ümera jõel“), Mälk („Õitsev meri“, „Läänemere isandad“, „Surnud majad“), Hindrey („Urmas ja Merike“) jt. on meie lähema ning kaugema mineviku elustanud nii, kuidas seda lugeja ammugi ootas. Vastavalt nende romaanide elujaatavale sisule on nad ka leidnud kõigekülgselt head üllitust. Neid üksnes ei loeta, vaid nendega hinnatakse koolides ka õpilaste edasijõudmist, perekonnad meenutavad nendega oma liikmete sünnipäevi, asutised jagavad autoreile auhindu, neile tehakse Raamatuaastaid jne. Võiks öelda, et elame praegu ilukirjanduse kõrgkonjunkturi aega.

Tahaplaanile aga on jäänud meie teaduslik kirjandus. Juhuslikult kuuled näed, et midagi mõne teadlase sulest on ilmunud. Nende töid ei refereerita, ei tutvustata laiematele hulkadele, ei tehta sellele aastaid ega päevi. Nad rändavad nii vaikselt kataloogidesse, raamatukogudesse, kus jäävad ootama, kuni mõni teine teadlane tuleb ja tsiteerib...

Selline menetlus on põhjalikult vale. Romaanidel üldises mõttes on siiski ajaviite lektüüri tähtsus. Neid loetakse küll teatud mõnuga, aga tõelise kasumi kannavad alles kunagi erijuhtudel. Teadusliku uurimistöö tulemusi võime rakendada aga otseselt nii ja teisiti igapäevastes elu korraldustes. Peale selle omavad uurimustulemused rahva teadmiste taseme tõstmisel suurt väärtust. Praegu aga tundub, et meie teadus elab enda ette elu hoopis kõrgemal ja lahus rahvast, kellel pole teineteisega midagi tegemist.

Selline menetlus sobib miljonite rahvamassidega riigile, kus juhita-vaid ei tule teha juhtide mureks liiga targaks. Meie väike rahva jõud seisab tugevais teadlikes kodanikes — tugevais isikuis. Suurtel jõudlus-aegadel on iga eestlane pidanud tulema toime vaenlasega, iga mehe vastu mitu tääki, iga palusalu vastu tosinaid lihaseid. Selliseks jõudlemiseks peavad kodanike laiemadki massid olema teadlikud meie minevikus ja olevikus rahvuslikest saavutustest.

Puudutan siin lähemalt — ajaloo alal — ilmunud töid. Iseseisvuse ajal üks paremini viljeldud ressoor on Eesti ajalugu. Vähema kui 10 aasta jooksul on meil ilmunud palju põhjanevaid uurimusi, väitekirju, mitmekõitelisi käsiraamatuid, monograafiaid jm. Meie nn. intelligentski vaevu teab, et need on ilmunud, rääkimata sisust, või rääkimata laiematest massidest. Nõnda on igal alal. Meie ei kasuta ju oma teadlaste rasketes tingimustes soetatud vaimuvara täiel määral. Oleme nii targad, rikkad, või tuimad? Isegi teaduslike tööde kriitika on millegipärast lakanud olemast. Kui kirjastusärid oma huvides tutvustamisbrošüüre ei levita, siis ei teata paljude tööde ilmumisest peaaegu mitte midagi.

Teadusliku kriitika puudumist vabandame eriteadlaste vähesusega. Kui üks spets kirjutab töö, siis ei leidu enam teist, kes sama tööd suudaks arvustada kodumaal. On töö ilmunud mõne suurrahva keeles, siis tuleb otsida kriitikat Euroopa vastavast kirjandusest; on see ilmunud eesti keeles, siis ei leia arvustust kusagilt. Ainult üksikud tööd leiavad arvustajaid ja kahjuks saabuvad siis sõbramehe arvustused.

Hea küll, arvustamisega on raskusi — pole inimesi. Aga töö sisu tutvustamiseks, lihtsaks refereerimiseks peaks jatkuma inimesi! Kuid seda siiski ei tehta.

Väikesed kuukirjad ning nädalalehed, kuigi on neid tohtu palju, ei suuda selle ülesandega tulla toime mitmel kaaluval põhjusel ja nad taotlevad teisi sihte. Sellelaadilisi eriajakirju aga meil ei ole. Jääb pare-

mate väljavaadete saabumiseni — *ajalehed*. Kuna needki on ses suhtes väga tagasihoidlikud, siis on küsimus küllalt nii tähtis, et pälviks riiklike asutuste tähelepanu. Riik omab praegu kaht päevalehte ja üht riiklikku propagandatalitust. Ajalehti näeme tegevast peamiselt ametlike bülettääne, jättes kultuuri- ja muud küsimused ei tea kelle lahendada. Propagandatalituse senist olemasolu vajadust ja ülesandeid ei mõista keegi seletada.

Meie sageli imestame teiste maade (Vene, Saksa, Itaalia) riikliku propaganda tähtsust, imestame vähemalt mõnd nende maade kiireist saavutust. Siis mis on teinud meie vastav asutus hulga inimestega samal ajal? Kas see pole suletud parteide staabikirjutajate riiklik pensionaat? Nii palju vajame õhutamist, algatamist, koordineerimist ja korrektuuri; aga nii vähe teeme seda. Ja aeg soodsamaist soodus selleks — möödub.

Ei oleks sugugi liigne, kui need kolm ülalmainitud organit võtaksid midagi ette selles suunas. Riigivanema ja ministrite üksikud kõned ei suuda ometi asendada kultuurpropaganda laiapiirilist tegevust. Nad võivad kätte näidata ainult üldsuunaid ja seisukohti, võivad ka kujundada laiades joontes kultuurprogrammi, aga selle elluviimine jääb igal juhul teiste organite ülesandeks.

Kultuuriliste ülesannetega kõrvalorganite kujundamine pole meil millegipärast õnnestunud. Propagandatalitust olen juba nimetanud. Siis soovitasid ERK-id luua Kultuurnõukogu Hasomini juurde, täiesti vajalikku asutust. Kuna see komplekteeriti ebapraktiliselt ja millegipärast allutati politseiministrile ning — Kultuurnõukogust sai muumia. Nüüd polegi kompetentset asutust, mille poole võiks pöörduda üldistes kultuuriküsimustest. Aeg möödub, palju häid mõtteid jookseb liiva, ülesanded on ja jäävad lahendamata. Kui nende juurde kord jälle tullakse, on palju läinud viltu.

Algatatud mõtteid arendades pean väljendama veendumusi, et meie juhtkond sibab samades tõekspidamistes, mis meid võlus ja vallutas vabariigi algaastail, s. o. poliitika on kõik, muu on kasutu. Vaimne elu peab kujunema ise paragrahvide ning poliitiliste spekulatsioonide isalikul hooldamisel. Et sellise menetlusega libisesime juba kord teelt, ei taheta tunnustada.

Kui vaimuelu arendamisele ei anta raskemat kaalu, kui intelligents üha kaugemale tõrjutakse avalikust elust ja kui kultuuri mõtlejad teha ikka vanad parteide reporterid, siis jääb palju eeldusi veelkordseks libisemiseks.

Fassaad.

K. SARGAVA

Fassaad on ehitustehniline mõiste. Tema all tuntakse maja väliskülge, lähemas tähenduses ehitise esikülge. Ülekantavas mõttes mõistame meie fassaadi all ükskõik mis asja väliskülge, esikülge.

Sõna fassaad paistab meil muutuvat moodsaks sõnaks. Läheb ju meie praegunegi elu „fassaadi“ tähe all. Ei oleks selle fassaadi vastu küll midagi, kui see „fassaaditamine“ ei muutuks sisutuks järeleaimamiseks sellele, mida leiame väljast, mida ei hingesta meie oma vaim.

Fassaad on ehitustehniline mõiste. Sellepärast peaksime pöörduma ehitajate poole. Ja need kõnelevad, et paekivil, mida me saame murda oma maa seest, olevat teissugune iseloom kui marmoril, mida murtakse kaugel lõunamaal. Paekivist ei olevat võimalik valmistada säärast ehitist, nagu seda saab marmorist. Ehitajad kõnelevad, et igal ainesel olevat oma iseloom, joon, omapära.

Kui see on nii, siis tekib paratamata mõte, kas ka rahvastel ei ole sarnasust kividega. Kas ka rahvastel ei ole oma omapärane iseloom.

Ja mitte üksnes rahvastel. Kas ka üksiku rahvusliikme välisilmet ei hingesta omapära, iseseisev joon. Võtaksime kas või kõige veidrama näite. Meie kõik tunneme ju endise Soome presidendi uhket ja õilsat kuju. Kuju, mille „fassaadi“ hingestab põhjamaine soomeline joon. Kujutelgem nüüd seda õilsat kuju uue „fassaadiga“, ütleme mõne kinokuulsuse-südametemurdja näoga. Lööksime siis kaks kätt kokku ja imestaksime, missugune nigel välimus on meile kõigile tuntud ja omapärasel kujul.

Omapärasel kujul, ütlesin mina. Ja selles omapärasuses, selles omases ja iseseisvas joones paistab olevat ja ongi pearõhk. Aga meie?

Meie kipume, nii näib, häbenema oma omapära. Meie kipume vägisi enesele ette panema mingisugust võorast, mujalt laenatud „nooblit fassaadi“.

On ju tõsi, ja selle üle ei saa vist küll palju vaielda, et meie mingisuguse jumalusena kipume kummardama igasugust välismaist. Ükskõik kust meie ka näiteid ei võtaks, igale poole topime mingisuguse ebajumalusena välismaalase. Just kui meile endile ei oleks paremat vaja. Oma teed — need justkui ehitaksime välismaalastele, iseoma vajadusi meie nagu ei pane tähele; oma ravilates kollitame jällegi välismaalastega. Parandame oma talundeid, aga peletiseks paneme välismaalase. Ka oma keelt, sedagi viimast omapära hakkame „rikastama“ võoraste sõnadega.

Lõppude lõpuks jõuame tulemusteni, mille üle küll päris avalikult peame häbenema. Laseme juba oma jõnglasi endiga mängida vingerpussi välismaalaste arvel. Kõneldakse kui tõsiasjast ühest juhtumist, mis on aset leidnud pealinna omnibuses. Olevat sõidukisse sisse tulnud hulk meie oma koolipoisse, kes kõnelnud mingisugust omapärast võorkeelt. Saksa, rootsi ja vene keele segu. Välismaalased mis välismaalased. Teinud ilmatut müra ja kära, ja lõpuks hakanud sõidukis suitsetama. Vaatavad seda teised sõitjad, vaatavad seda sõidukijuht ja teised ametiisikud, aga võta näpust — jäetudki „välismaalastele-ekskursantidele“ vabadsus lärmata ja suitsetada. Kus siis neid keelata — need ju välismaalased!

Juba siis nõnda kaugele oleme jõudnud oma fassaadiga.

Aga see pole veel kõik. Iga välismaalane on meile ju päris ametlikuks autoriteediks. Meie pealinna loetavam leht kirjutab Vene sõjalaeva siinviibimise puhul — vene madrused olevat otsusele jõudnud, et meie naised olevat ilusad. Soovite veel midagi jõledamat, kui see teade pealinna suuremas lehes, mille toimetajad endid ise tahavad pidada kultuurinimesteks, aga avalikuks autoriteediks seavad endile ei kellegi muu kui vene madruse, rahvapärase nimetusega „vanka“.

Kaugemale välismaalaste kummardamises vist enam minna ei saa. See avalikult levitav häbistav võlu tungib meil kõikjale. See pole üksnes vanema põlve harrastus, kes on harjunud selga küüru tõmbama igasuguse välismaise ees (nagu see pangategelane, kes ei tahtnud diskontee-

rida Kure vekslit, aga „Kurgsteini“ vekslit otsekohe võttis vastu), vaid see valemõlu tungib juba sügavamale ja immutab avaliku arvamuse kaudu ka meie noorsugu. See on halvem.

Peame midagi ette võtma selle pahema vastu. Mida rutem, seda parem. Kuid paraku näib, et oleme veidi hiljaks jäänud. Meie ametlik „fassaad“ on juba rõuges. Meie maa on täis „konvente“. „Konvendid“ on täis „konsulente“. Ametimundreis kõnnivad „prefektid“, „konstaablid“, „assistendid“ ja igasuguse võõramaise nimega muud Eesti ametiisikud. Koolinõunikud muutuvad „inspektoriteks“. Missuguse hardumusega kutsume käitiste juhatajaid „direktoriteks“ ja tont teab veel kuidas. Oma lapsed paneme „gümnaasiumi“ ja „kolledžisse“. Mitte enam Eesti kooli, hoidku meid selle eest, vaid igasugu prantsuse, inglise, saksa, vene ja tont teab mis veel botokuudlaste erikoolidesse. Oma ravipaiku nimetame „kuurordiks“. Vallavanema muudame „šerifiks“ ja oma pealinna Tallinna „Revaliks“. Siis oleks laul täielik. Ka oma omase riigivanema nimetuse tahame vägisi muuta „presidendiks“.

Kes siis me oleme? Meie välise fassaadi on meile küll juba kindlakujuliselt selgeks teinud noor teadusmees J. Aul. Ja sisemuselt oleme ju tüübiline põlluharija, talupojarahvas. Tabavalt öeldakse, et on ju meid 140.000 talupoja-perekonda. Oleme kokku kasvanud oma maa, oma omapära ja oma keelega, ja nüüd kipume iseennast häbenema. Ei taha me tunnustada, et meie isa, äärmisel juhul vanaisa elas maal, elatus maast ja oli tubli ja tõsine eestlane. Tahame endile taha panna kirju võõramaa sule ja kujutella, et oleme paradiisilinnud.

On viimane aeg üldmaksvaks kuulutada hüüdsõna — tagasi eestluse juurde. Tagasi oma enese omapära, oma uhke ja iseseisva hinge juurde. Oleme ilmselt rahvusriik, kus peaaegu 90% rahvastikust on eestlased — milleks siis see võõramaiste nimetuste juurdeväärastamine, milleks see sisutu järeleaimamine sellele, mis meie hingele ja vaimule võõras.

Ärgem alaväärastagem sitket eesti rahvast võõralt laenatud labase „fassaadiga“.

Meie poliitikategelasist.

J. TANDRE.

Meenutades meie sisepoliitilisi kriise ja otsides neile vabandusi ning põhjendusi meenuvad ka mõned endiste poliitikategelaste aadressil langetatud väited. Ajalehtede teatel lausus Rahvuskogu esimees prof. J. Uluots, et *eesti rahvas on poliitiliselt küüps, juhtkond mitte*. Ja ühes oma kõnes mõõnas riigivanem K. Päts, et *meil on tarku inimesi, kes ei taha teha tegemist poliitikaga, aga paljud teevad poliitikat, kes ei ole targad*.

Pole võimalik pidada kedagi poliitikategelasist avalikult mittetaraks ning veeretada temale süükoormat. Niisama ei saa pidada meie ligi kahe aastakümne poliitikuid kõiki targaks, kuna on tehtud suuri vigu. Siis vaatleme nende omadusi ning eeldusi teisest küljest.

Nad on kõik eesti rahvast endast välja kasvanud; nad pärinevad peaaegu ühest ja samast sotsiaalsest kihist; nende vanemad on olnud kas talupojad või töölised — sellega on kõikide intelligentsivanus enam-

vähem ühtlane. Siis, kas poliitika tegemine on raske, kunst, nagu möönis riigivanem K. Päts, *või on asunud poliitikat tegema mitte õige ala ning ettevalmistusega inimesed*. Poliitikategelaste hariduslikule küljele pole meil tavaliselt juhitud tähelepanu vähemalgi määral, ta võis olla niisama hästi külakoolmeister, ajakirjanik või akadeemik, kui ta ainult viitsis massist välja rabelda. Niisama ad libitum asus tema juhtima ükskõik missugust ressoori. Kui algkooliõpetaja juhtis riigi hariduselu ja loomakarst majandust, siis oli ka kõik korras.

Asutavast Kogust kuni tänaseni on olnud peaministriks, riigivanemaks ja ministriks haridusliku ettevalmistuse järgi:

1) juriste	45,5%	6) agronome	6,9%
2) majandusteadlasi	10,2%	7) loodusteadlasi ja matem.	4,5%
3) insenere	9,0%	8) arste	4,5%
4) ajakirjanikke ja algkooliõp.	7,9%	9) teolooge	2,3%
5) sõdureid	6,9%	10) filolooge	2,3%

Üldiselt on kõrgema haridusega 92%, alg- ja keskharidusega 8%.

Igal teadlasele, kui ta on omandanud oma ala teaduse sügavama mõistmise, kujuneb oma kindel mõtlemisviis, oma suhtumine ühiskondlikesse nähtustesse, sündmusisse, põhjustesse ning tagajärgedesse. Mõtlemisviisi kui ka suhtumise järgi tema käitub, loob, teotseb ning avaldab oma intellektuaalset mina. Loomulikult kannab siis ka töö oma looja vaimset nägu. Kui lisame siia juurde vajalised oskused ja vaimsed huvikompleksid vastavalt teotsemisala jaoks, siis saame peaaegu niisama palju üksteisest erinevaid intellektuaalseid ühikuid, kui palju on teadusi.

Näiteks õigusteadlase mõtlemisviis on formaalne ja tema menetlused normatiivsed. Praeguse põlve majandusteadlasil erineb see vähe õigusteadlaste omast, kuna nende õppekursus oli ülekoormatud õigus-teadlike ainetega, jättes puhtmajandusele ruumi vähe. Nõnda oli juriidilise haridusega inimesi poliitikategelaste hulgas ligi 56%. Usuteadlase ilmasuhtumist juhivad peamiselt kõlbeline printsip — kristlik, irratsionaalne. Inseneri vaade on konstruktiivne, esteetiline jne. Ajakirjanik-külakoolmeister näeb kõike ühte viisi — rearahaseisukohalt või ei näe kuidagi.

Riigi mitmekülgse elu juhtimine loomulikult vajab paljude teaduste distsipliinikandjate koos- ja kaastööd. Kui seda teevad ainult ühe ala inimesed, siis on karta, et korraldused toimuvad ühes suunas ja võidakse kammitseda ühiskonna loomulikku arengut.

Ratsionalismi sajandil arvati, et ühiskonda on võimalik korraldada teoreetiliselt tuletatud normide järgi. Selleks on vaja ainult kummutada vana feodaalkord ja anda isikuile suurimat vabadust. Järgnevad aastad seoses Suure Prantsuse revolutsiooniga vääratasid sellised vaated, ning ajalooline kool, kuigi didaktiliselt, tõestas oleviku mõistmiseks mineviku tundmise vajadust, seda mitte ainult ajaloo, vaid ka majandusteaduses.

Nõnda tekkis klassikaline ajalooline kool, mis ei ole minetanud oma tähtsust tänaseni. Ajaloo kujunes välja selle koolkonna mõjul nn. geneetiline ajaloo käsitusviis ja samale koolkonnale ehitas sotsialist K. Marx oma ajaloolis-materialistliku „Kapitali“ majandusteaduse käsitlemisel. Õigusteadus vabanes varsti selle koolkonna mõju alt, jättes oma kavva ainult roomlaste dogmad, mõningad riigitekkimisteooriad ning kaunis abstraktse käsitlemise õiguse filosoofiast. Muid põhjendusi ega lähtekohti

ei otsi õigusteadus minevikust. Õigusteadus jäi nii siis puhtteoreetiliseks asjaks, teda ei huvita palju maa ega rahva minevik, ei tema ühiskondlik areng ega kultuuriline saamisluugu.

Tavaline õigusteadlane näeb eelkõige asja vormilist külge, koort. Ta tunnetab peamiselt nähtava efekti avaldusvormi ning suhtub edaspidi sellesse juba normatiivselt. Nähte põhjused, sisu ise ja ka kaasnähted jäävad tajumata seni, kuni nad ei lase end allutada vormile ega luba mõõta konkreetsete normidega.

Alles nüüd on kandunud avalikkusse kahetsus, et meil on olnud liiga vähe ajaloolist mõtlemist oma maa siseolude korraldamisel. Vaatlejad nägid ja tundsid seda puudust ammugi, sinna poole on ka korduvalt viidatud, muidugi asjata.

Kui peatume lähemalt meie mõne sisepoliitilise toime juures, siis ikka enam selgub meie riigitegelaste juriidiline dominaat. Näiteks Asutava Kogu põhiseadus. See oli totaalset ehitatud liberaalse juriidilise riigiõigusliku kooli põhimõttele, mis pärineb valgustussajandist ja mille praktilise rakendamise võimatuse tõestas juba prantsuse suur revolutsioon. Aga meie põhiseaduseloojad ei suutnud võtta arvesse antiteesi. Läksime sellega korduvalt karile ja nüüd vabandame ajavaimuga, mitte asjatundmatusega.

Andsid ju Asutava Kogu põhiseaduse hilinenud ning oskamatud parandus- ning muutmiskatsed vabadussõjalastele nii suure amplituudi ja mänguruumi. Kas selleski asjas oli meie juhtkond küps, või oli ta tark? Ta lähtus kõigest muust, aga mitte rahva ajaloolisest minevikust, tema töökspidamistest ega traditsioonidest. Ühtegi riiki ei saa valitseda püsivalt, eriti mitte rahvusriiki, kui tema korraldused ei baseeru rahva oma kultuuri pärimustele. Nec lex sine moribus — möönasid juba roomlased.

Niisama majanduselus. Eraomandi õiguse põhimõttest lähtudes andsime mõisnikele mõisade eest tasumaksuseaduse. Selle seaduse viime ellu ja Eesti rahvas jääb selle tarbetu kulu võrra vaesemaks. Ainult positiivse õiguse seisukohalt oli see toime mõistetav, looduse-, sõja-, ajaloolise õiguse lähtekohalt mitte. Kas maksti eesti peremeestele tasu, kui neilt 13. sajandist alates võeti maa? Ristisõdurid võtsid iseseisvalt eesti rahvalt maa võimuga, sõjaõiguse alusel, nagu nad ise seletasid. Meie ostsime selle tagasi mitmekordse hinnaga, pikaajalise orjusega, talude väljamaksuga ja langesvääri sõjas sõjaõigusega. Ja maksame hiljem peale raha ning metsi sellesama maa eest, mis ei kuulunudki mõisnikele, vaid feodaalõiguse alusel kuulus see maa suveräänsele võimule. Ajaloolise kooli juristid — kas nad oleksid toiminud nii?

Egas meie oma agraarkrediitki olnud korraldatud ratsionaalselt. Vist teadsime, et meie talund renteeris paremal juhul kuni 6%, aga laenu suunasime sinna kuni 25%. Paarkümmend % jäi puudu, rääkimata kapitali tasumise võimalusest. Vanas Ateenas langesid talupojad pärisorjusse juba 12% krediidiga. Eks võlad olnud meiegi orjastamise tähtsamaks põhjuseks sajandite kestel.

Siis saladuseks jääb küll see, mida mõeldi, kui vanust maailmariigi vabrikujäänuseist hakkasime arendama triiphoone taimi. Maal, mis ei anna ei metallimaake ega nimetamisväärsse kvaliteediga villa, arendasime *metalli- ning tekstiiltööstust*. Viimase pärast ei saa sõba silmale füsiokraadid praegugi. Et iseseisev rahvas vajab rahvuslikku tööstust ja kaubandust, et kasumite maalt väljaviimine teeb rahva vaeseks, seda

hakatakse alles taipama. Kuna saab sellest evangeelium rahvuslikus majandusprogrmmis!

Vampi (vanamajanduspoliitika) harrastuseks olid vabrikud — ag-raarmaal! Ump (uusmajanduspoliitika) jõudis välja seks ajaks rabadesse, kui põllumaad jäävad tööliste puudusel sööti. Siit, kas meie raba-romantika on kõigekülgselt kaalutud? Kas maksab luua nii kalleid sootalundeid, mille kasutuskõlbavus on veel küsitav, kui vanad küladki jäävad rahvast lagedaks? (Õismäe kirjaniku sootalu 3,5 ha väljaehitamine maksab 3 miljonit senti!)

Kõrgdemokraatia ajal ei olnud kellelgi vajadust uurida, missuguse ettevalmistusega inimesi kui palju vajame. Ning gümnaasiumide ideaalseks arvuks seadsime kihelkondade arvu. Ja milleks seda uuridagi? Tööstus-kaubandus oli pea täielikult välismaalaste käes. Kapitalid saadi Eesti pangast ja ka väljst, spetsid toodi väljast, kasumid läksid välja. Meil oli vaja vaid mustatöölisi. Kui kesk- ja ülikooli lõpetanute jõugud ummistasid büroode ukSED, siis omistasime neile veel mõne aasta eluvõrust ning häbematus. Alles siis taipasime tõsta päevakorda töömahu, inimeste ettevalmistamise, kooli ja muid sellega seotud küsimusi.

Sotsiaalelu käsitleks pole meie seni soetanud endile autoriteete. Asju korraldasime sotsialistide Marxilt laenatud programmi järgi, mille salajane siht oli: mida halvem, seda parem.

Siin esitatud ja palju teisi küsimusi oleme lahendanud kas mitte õigel ajal, mitte õieti, või jätnud hoopis lahendamata. Sisuliselt tundub, et meie juhtkonnas on riigielu korraldamisel puudunud sügavamale tungiv meel. Kõikjal on lähtunud peamiselt vormalsest seisukohast, tungimata küsimuse sügavama tuumani. Ja seda eelkõige sellepärast, et juriidilise mõtlemisega inimesed on olnud nii suures ülekaalus meie juhtkonnas viat lex, pereat mundus. Neile lisanduvad küll mõne muu ala inimesed, kuid need on olnud jälle reaalse haridusega. Puhthumanitaarharidusega tegelasi on olnud ainult paar, kolm. Selline reaalseid sihte taotlev juhtkond kasvatas oma mustri järgi ka intelligentse noorsoo. Vaimsed huvid jäid tagaplaanile, esile tungis parteispekulatsioon, au ja materialsete hüvede küttimine. On enam kui loomulik, et pidime sellega jõudma ummikusse.

Majanduslikud huvid üksinda, pealegi veel egotsentrilised, ei suuda siduda ega arendada ühiskonda tugevaks riiklikuks tervikuks. On vaja pidevamat kitti, liimi ning motoriseerivaid jõude ja seda annab suurel määral humanitaarharidus, milleks tuleb pidada õigusteadust ainult pooleldi.

Rahvusriigi kandvaks talaks on tema kultuur, rahvuse minevik kogu temas leiduvate kui aineliste nii vaimsete väärtustega. Nende väärtusteni ei vii aga vormalne targutamine, vaid kausaalne mõtlemine. On vaja näha põhjusi, sündmuste paratamatu tegureid, siis ühiskondlike elunämete kulgemissuuni ja võimalikke sihtkohti. Ühiskond areneb geneetiliselt, kujundades kindla sündmuste rea, aheliku, mille lülid on kujundanud elu ja need on omavahelises orgaanilises seoses. Selliselt vaadeldes näeme ühiskonna arengu teed põhjuste ja tagajärgede katkestamatult kasvava kangana, milles elu juhtivad printsiibid on lõimeteks, kuhu igapäevane elu põimib oma koed.

Kui nüüd kõiki öeldut mitte arvestades allutame oma avaliku elu mingitele vormidele, mis pole sobiv, ei meie ühiskonda kandva vaimuga ega vii meid lähemale tõelistele sihtidele, eks siis tekigi mingi

kolmnurk rahva ja juhtkonna vahel. Siis tekibki kummagi kontragendi küpsuse probleem. Igal juhul peab juhtkond nägema ette oma juriidiliste toimete võimalikke reflekse. Just seda nägi aga, näiteks, 1933. a. valitsus ja Riigikogu kõige vähem. Kahju oleks, kui selline „küps juhtkond“ ikka veel peab end eksimatuks juhtkonnaks.

Juhtkonna selekteerimine olgu veel valjum, kui tavalise administreeeriva ametkonna oma. Ei sugulus, parteisse ega üliõpilasorganisatsioonile kuulumine tohi olla määrav, vaid inimese oskused ja isiklikud võimed. Suured regendid on sageli valinud oma kaastöölisi sihilikult paljudelt erialadelt. Sageli pole need regendid kannatanud mõnda isikut, aga tema oskusi pidi ta hindama ja austama.

Pole ka väikse tähtsusega rahvamasside vaimse mina kujundamine. Tema maailmavaade ja töökspidamised peavad kõigiti toetama riiklikke suuremaid sihte, ning tema kasvatamise lähtekoht ei või olla mingi nullpunkt, vaid seal, kus ta oma ühiskondlikul ja kultuurilisel arengu- teel asub. Võib aga väita, et poolteist aastakümnet ei kasvatanud juhtkond rahvast, vaid ümberpöörduvalt. Ja rahvas kasvatajana oma õpilasist juhtkonnast mitte asja saades — heitis ta koolist välja.

Poliitiline iseseisvus on rahva kõlbeliste ja vaimsete ning majanduslike jõudude aktiivse tahte väljendus. Peab hoolitsema, et need jõud ega ka tahe ei kahane, vaid kasvavad ja alati jälgivad üldisi sihte. Aga kuidas kasvatas meid Riigikogu aegne juhtkond!

Möönan meeleldi, juhtkond oli oma töökspidamistega noor, ta ei omanud mingeid traditsioone, ei püüdnudki neid kasvatada, kuna ta ei tunnud oma rahva kõlblat jõudu. Nad olid nagu pühapäevakütid, ei saa midagi metsast, ostame jänese turult ja au on päästetud. Nii siis sageli turustati meile linde läänest ja idast, põhjast ja lõunast (tehakse seda fassaadi nime all nüüdki), aga sellisele kontrabandile ei saa rajada majapidamist.

Kui peaks jätkuma poliitikasse suunduvail inimesil nii palju enese-kriitikat, et nad enne selgitavad küsimused:

- *Kas ta omab juhtivaks tööks vajalisi võimeid?*
- *Missugust ressoori ta võib juhtida oma oskustega?*
- *Kas ta omab kõlblat jõudu ja eeldusi juhtida tõsirahvuslikus vaimus?*
- *Kas ta suudab oma ülesandeid austada enam, kui oma isiklikke hüvesid?*

Siis need eelkaalutlused peaksid andma meile ka küpse juhtkonna.

Kool vajab avaramat teed.

J. TANDRE

Meie kool on poolteise aastakümnega teinud läbi suure arengutee. Kindlasti rohkem on teda kujundatud ning kujundada püütud kui ühtki teist rahvuslikku asutist. Lõpptulemusena jõudsimme üle ühtluskooli välja sinnasamasse, kust algasime vene aja lõpul ta kujundamist: algkool + + progümnaasium (või realkool) + gümnaasium. Praegu valitseb nende

tüüpide väljakujundamises otsimist ja segadust. Praegu oleks ka paras aeg juhtida pisutki tähelepanu kooli *kasvatustikule küljele*.

Meil on pillatud väiteid, et kool ei kasvata. Kooli (end. keskkooli) lõpetanud ei olevat nimetamisväärselt kasvatatud kodanikud. Siis rüütakse tooma eeskujuks saksa koolide õpilasi ja leitakse sealt mõeldava ideaalse kasvatusel viija. Arvustajail pole olnud tahtmist õppida tundma küsimust ennast, mille kohta nad annavad vastuvaieldamatuid otsuseid. Neil on selge, et eesti kool ei kasvata. Ja lapsed võetakse käe kõrvale ning viiakse muulaste koolidesse — need vähemalt kasvatavad. Muulaste koolides keelati eesti kodanike laste „kasvatamine“ ning õhuaknaks avati rida kolledžeid. Nüüd murtakse sisse kolledžite ukSED, prantsuse, inglise, saksa, vene jne. Kolledžid ju viitavad suurtele maadele ja rahvastele, eks seal õpetata ja kasvatata paremini kui eesti koolides — marss lastega sinna!

Kui selline arusaamine koolidest valitses vene ajal, siis on see arusaadav ja andestatav: aeti tsaaririigi panslavistlikku poliitikat, mis sinna parata. Kuidas mõista sellist mentaliteeti praegu? Kool on ju meie endi kujundada. Kasvatame ja õpetame, nii kuidas tahame, kes saab keelata suveräänset rahvast korraldamast oma kooli asju? Aga ei püüta tungida asja tuumani, kuidas ja mis, vaid langetatakse hävitav otsus ning seiratakse võõrast silti.

Meie koolides võinuks kasvatus olla tõesti parem, kui see on tegelikult. Aga meil on kasvatusküsimused lihtsalt jäetud silmapaari vahele, või on seda igaüks ajanud omal käel. Mõned ministeeriumi ringkirjalised korraldused loomulikult ei suuda tuua kevadet. Isiklikult olen läbinud kõik need astmed, mis on vajalikud õpetaja kutse saamiseks, aga kasvatusküsimusi laiemas mõttes on seal olnud päevakorras vähe. Peame ajama läbi omal käel ja vastutama. Meie oleme ainult õppinud ja peame õpetama õpilasile kätte kõik sügavalt ja laialt kavade kohaselt. Kasvatust pole meilt otseselt nõutud, ega ole selleks õppekavades varutud minutitki aega. Kunas ja kuidas seda teha?

Lähtudes lihtsatest põhimõtetest tuleb kasvatusküsimus jagada kahte momenti a) *väline* ja b) *sisemine* kasvatus, keha ja vaim.

Kehalise kasvatusel all ma ei mõtle võimlemist, nagu seda ekslikult tehakse. Siia kuuluvad *kehaline puhtus* (käed, küüned, silmad, kõrvad, kael, juuksed, suu jne.); siis *riiete korrašoid* (sukad, saapad, püksid, kuub, särk, kaelaside, müts jne.); *õppevahendid* (vihud, raamatud jne.); siis *käitumine* (hoolsus, korralikkus, korrektsus, tähelepanu, tervitamine jne.)

Vaimse kasvatusel all mõtlen temperamendi ohendamist, kõlblise iseloomu kasvatamist, ausat käitumist, tahte kujundamist, positiivsete väärtuste poole püüdlemist, elujaataavat maailmasuhtumist, ühiskonna juhtivate printsiipide mõistmist ja riigikodaniku kohustustest arusaamist ning nende täitmist.

Nende põhimõtete rahuldav täitmine ei vaja vähe aega, aga küllalt nõuavad need head tahet. Meie kooli tunnistik ei anna nende ülesannete täitmiseks aega tundigi. Meie muud kui tuubime, kava otsast lõpuni ja raamat kaanest kaaneni; kevadel viime edasijõudnud järgmisse klassi, nõrgematele järeleksamid ja koerad poesid koolist välja; paneme siis aruanded lauale; jagame tunnid järgnevalks semestriks ja läheme oma pisikeste palkadega puhkust otsima.

Kasvatajad oleme ainult post faktum. On toimunud pahandus, siis lahendame selle, karistame, keda vaja, ning töötame edasi. Aga need normid, mida meie õpilastelt nõuame, on temale sageli tundmata. Ta võib olla aimab neid, aga ei tea. Siis ta unustab need ruttu ja satub „kooli korruga“ vastuollu. On tingimata tarvis varuda aeg, kuna teda vastavate nõudmistega tutvustada, kuidas teda tutvustada, missuguses vanuses mida, kuidas seletada. Selleks on vaja vähemalt 1 tund nädalas, et edukalt teha kasvatustööd ja juhtida klassi, kus sageli üle 50 õpilase.

Klassijuhataja tund on uues tunnistikus ette nähtud, aga nüüd sellele sisu? Milline peab see olema? Kust seda võtta? Mida kuski klassis kuidas käsitleda? Need on küsimused, mis panevad mõtlema õpetajaid. Seda enam, et klassijuhatajate tunnikasutamine peaks sisuliselt toimuma ühtlaselt; peaks vastavas vanuse astmes temale selgitama arusaadavaid küsimusi, et jääks ruumi tema isiksuse arenemisele ja jääksid ka püsima koolis kehtivad traditsioonid!

Klassijuhataja tund oli tarvilik, aga selle otstarbekohane rakendamine nõuab mingit üldist kasvatusprogrammi. Veel enam, see nõuab uute pedagoogiliste postulaatide püstitamist. Iseloomu kujundamiseks on vastuvaieldamatult vaja ühiseid ja üldisi tähiseid, mille kättevõitlemiseks tuleb iseloomu kujundada. Mingit standardkarakterit pole olemas. Selline tähendaks hoopis karakterilagedust.

Iga rahvus omab oma eri iseloomu. Meie räägime teadlikult slaavilase, preislase jne. iseloomust, mis on kujunenud vastavalt rahvuse, ümb-ruse ja ülesannete kohaselt. Rahvused oma seesmisel eluski omavad eri iseloomu. Nii esinevad meil mitmed linnad ja maakonnad oma iseloomudega teistest maakondadest ja linnadest. See on iseloom ruumis.

Peale selle kujuneb iseloom ajas. Igal ajastul omavad inimesed oma iseloomu erijooni ja annavad nii siis iseloomu kogu ajastule. Näiteks võime rääkida eestlase iseloomust teoorjuse ajal, ärkusajal, venestusa-jal, 1905. aastal, Vabadussõja ajal jne. Eesti Vabariigi esimesel aasta-kümnel oli meil oma kindel iseloom, kuigi mitte täiesti õnnelik. Nüüd aga tundub üldistes tähistes teatud kriis ja selle järele ka teatud ise-loomu mandumine. Meie oleme demokraatlikelt alustelt lahkudes hakanud võtma omaks suurrahvaste iseloomu jooni, millised mõjuvad miljo-nilistes massides. Meie peame aga säilitama, vaatamata igasugusele ise-loomudele, vastavalt väikerahva menetlustele tugevad isiksused, tugeva individualismi. Individualism on praegu aga suurimas hädaohus. Just see väärtuslik joon meie iseloomus mandub, millel tugineb meie riiklik olemine.

Nii siis vajame koolinoorsoo kasvatamiseks uut kindlapiirilist ideo-loogiat, vajame ajastu sünteesi, väljendust sõnades, millede järgi val-mistaksime ette teod.

Ma ei saa siin jätta mainimata, et ka meie tänapäeva ühiskond, kogu selle talade ja tippudega, vajab mentaliteedi värskendamist, vajab mõnes menetluses koguni 180° pööret. Seda pikkamööda ka tehakse, aga enamasti kohaldamatute abinõudega. Järelikult kooli kasvatus-programmi pole palju valmina laenata seltskonnalt. Seal tuleb luua hoopis midagi uut.

Vahest nõuavad meie kasvatusprintsiihid ka kooli kavade ümberkorraldamist — võtta suund reaaleluvajaduste poole. Õpime liialt palju teoreetilist kraami, matemaatikat, üldist ajalugu, oma ja maailmakirjandust. Kuna nende ümber voogav elu ei pääse kuigi palju klassiruumi oma sihtide ja nõudlustega. Eks sellest johtu õppiiva noorsoo eluvõõristus. Ärgem süüdistagem selles noorsugu, ta on kujundatud meie endi näo järgi.

Vahetult tähtsa tegurina kasvatustöös esineb ka *õpetaja isik*. Tema on aga see kõige viimane meie riigiteenijate hierarhias. Omal ajal suruti keskkooli (gümnaasiumi) õpetaja algkooli (külakooli) õpetaja tasemele ning sealt pole teda keegi välja toonud.

Eks palgaoludest olegi tingitud asjaolu, et õpetaja ei suuda pidada eluga sammu. Ta ei saa osta raamatuid, ta ei saa aega neid laenata ega lugedagi, kuna tundide norm on suur. Ta ei saa ka minna end värskendama välismaale. Ta peab ise elama selle pagasiga, mis sai kunagi ülikoolis ja peab lakkamatult andma ja kujundama ja kasvatama noori, tõusvat sugupõlve. Ta kasvatabki nagu suudab — eluvõõra, oskamatu, nagu ütlete.

Koolides rohkem juhtida tähelepanu kasvatuslikule küljele, kui seltskondlikule nii tugeva isiksuse väljaarendamisele. Selleks aktiveerida vastavaid organe ja asutusi.

Õppekavad viia sisult miinimumini; mitte nii palju laiust ja pikust, kui sügavust; õpetada vähem aga põhjalkumalt (non multo, sed multum); ainete koormavad ulatused kustutada kavast ja tõsivajalised osad süvendada. Mis kasu on näiteks kõrgema matemaatika tuupimisest, kui ei tunta rahuldavalt aritmeetika kursust. Õppekavad tuleksid kohaldada elu nõuetele.

Õpetajate tundide norm tuleb alandada ja palka tõsta, et mil jääks aega ja jätkuks võimalusi end täiendada, värskendada, et nad saaksid püsida oma ülesannete kõrgusel.

Meie kurdame ja halame, leiame vigu, süüdistame endid ja teisi. Miks meie ei haara asjal sarvist; miks ikka plaasterdame sümptoome, aga hoidume vaaatamast näkku tõelistele põhjustele? Kuna anname kord noorsoo kätte selle, mida peame kõige kallimaks — oma rahvusriigi — eks nad vääri ka paremat ettevalmistust kõigekülgselt.

Vajame palju igasuguseid spetse oma kultuurielu edasiarendamiseks, eriti suurt spetside armeed vajame meie pinnal asetseva võõrastest kasutatava majanduse rahvustamiseks. Seda hoolikamalt ja tõsisemalt tuleb meil siis suhtuda tulevikupõlvete kasvatusse. Püüame kasvatada neid sellevõrra paremini, mille võrra halvasti kasvatasid vene koolid meid. Kõigekülgselt tugev noorsugu on meie parimaks testamendiks tulevasele Eestile. Ärgu selleks peetagu suureks kulusid!

A. Kivikas: „Nimed marmortahvil“ Romaan.

P. AMBUR.

Meie kangelaslikult võidetud Vabadussõda hakkab ikka rohkem ja rohkem huvitama sulemehi. Kui poolteistkümne aasta jooksul oli ilmunud Vabadussõja ainel ainult mõned mahukamad nimetamisväärsed teosed, siis kaks viimast aastat on annud nendele ainult rohkesti lisa. Rahvusliku taasisikamise mõju on teravalt tunda.

Nii tuntud kui tundmatud sulemed, luuletajad, romaani- ja näitekirjanikud on korraga leidnud, milline suur tühik valitseb selles suhtes meie kirjanduses. Südilt on asutud seda täitma. Vabadussõda oma arvukalt uskumatute kanglastegude, julgustükkide, uljate seikluste ja elumänguga on ammutamatuks varasalveks meie kujundusvõimelistele kirjanikkudele, kui aga tahetakse ja osatakse kasutada seda materjali hästi ning õieti. Sellel teemal loodud kirjandus on vististi ka sidematerjaliks, mis köidab jälle lähemalt rahvast ja kirjandust, mis tõstab raamatu rahva seas asusse.

Kui seni meil peeti nagu häbiks käsitleda Vabadussõja ainet ilukirjanduses positiivselt, rahvuslikult ülistavalt, siis nüüd paistab sellesse suhtumisse olevat tulnud täielik murrang ning tükatakse kalduma vastaspoolesele äärmusse. Kuid siiski, kirjanduses kunsti kõrval on hakatud nägema rahvuslikku tegurit, millel oma väärtus rahvustervikus, mõju kodanikkude vaimumaailma kujundamisel ja noorsoo kasvatamisel. Selle tõe äratundmisele näib olevat jõudnud ka enamik meie kirjanikkonnast, kelledest osa on omaks võtnud just diametraalselt vastasseisukohad nendele, millel elasid alles mõni aasta tagasi. Ei häbeneta enam avalikult kõnelemast ja kirjutamast ennem nii vihatud rahvusliku tellimise õigustamiseks ja põhjendamiseks. Varemini kõrge kunsti nimel põlatud patriotism on nüüd trump, mida tõtatakse üksteise võidu oma kasuks ja positsioonide kindlustamiseks välja mängima. See avalik julgustamine, patriotismi õhutamine ja vabadussõja-aineliste kirjanduslike teoste nõudmine on leidnud tugevat vastukõla.

Kuid igatsetud ilukirjanduslik teos on alles seni ilmumata. On katsutud pakkuda kergel käel küll ühte ja teist, kuid midagi tõhusamat pole suudetud siiski luua.

Ebaõnnestumisi on katsutud seletada eesjoones ajaloolise perspektiivi puudumisega. Kunstnikul polevat selle aine käsitlemiseks veel küllalt vabadust. Kui kirjandusteoses jälgida mõne üksiku väeosa ja selle kanglaste tegusid Vabadussõjas, siis tuleb liiaks kinni pidada tõelisest olukorrast, tegelastest ja sündmuste ajalisest ning ruumilisest käigust. Autoril puudub võimalus aine tihendamiseks ja koondamiseks. Ühe kanglastegude teise arvele kirjutamine või paljude isikute vahvuse koondamine ühele isikule võiks tekitada nurinat. Kui aga opereerida mõne väljamõeldud kanglasega, käsutades ajalist ja ruumilist sündmuste koondamist ja arendamisvabadust väeosadevaheliselt, jääks teos liiga õhku rippuma, kaotaks reaalse aluse ja kutsuks välja samuti etteheiteid. Pealegi võivad asjaosalised elavad isikud autorit süüdistada aine mittetundmises ja võltsimises.

Takistusena on märgitud ka veel kõige kõrgema materjali puudumist. Kui meie poolsed andmed on pea kõik kättesaadavad, siis ei saa sama öelda vastaspoolte andmete kohta. Tõelise kunstiteose loomiseks oleks aga vaja aine kohta mõlemapoolsed materjalid, mõlemapoolne valgustus. Et Eesti vägede võitudele anda täielist suurust ja väärikat kaalu, selleks peab iseloomustama ka vastaste vägevust, arvulist üleolekut, nende sõjataktilikat, selle vigu ja voo- rusi, mis võimaldasid meil võita.

Eelpoolmainitud karidest on katsutud siiski mööda hiilida, need takistused võita.

Üks püsivamaid ja järjekindlaid Vabadussõja aine ilukirjanduslikke kasutajaid on olnud Albert Kivikas. Juba 1920. aastal avaldas ta oma esimese ekspressionistlikus stiilis kirjutatud vabadussõja-ainelise novellidekogu „Verimust“, mis sai arvustuse poolt üldise tunnustuse osaliseks. Paar aastat hiljem avaldas ta ajakirjas „Odamees“ esimese vabadussõja-ainelise romaani „Ristimine tulega“. Vahepeal on Kivikas sama ainet kasutanud üksikutes jutustistes. Möödunud aastal saatis ta aga turule mahuka kolmeosalise romaani Nimed, marmortahvilid, millele ta eelmine vabadussõja-aineline ilukirjanduslik toodang on olnud tõhusaks eeltööks. A. Kivikal on kmmme ja harjumus enese varasematest teostest luua uusi ja kunstiväärtuslikumaid teoseid, mitte aga avaldada parandatud uustrükke, nagu teevad seda mõned kirjanikud.

A. Kivikal kui tegelikult Vabadussõjast osavõtjal on vabadussõja-ainelise romaani kirjutamiseks suuremaid eeldusi kui nendel kirjanikkudel, kes ainesse süvenevad ainult arhiivides. Tal on oma isiklikud sügavad elamused ja miljöo tundmine, mis teistel puudub. Pikk aja-

vahemik on lasknud tal elamusi küllalt kristalliseeruda, et nende varal kujundada objektiivset kirjanduslikku tõde. Nii võib tema romaanist loota rohkem kui ühestki teisest.

Kivikas ei haara ainet laialt ega taha oma teoses pakkuda kogu Vabadussõja sündmustikku, vaid piirub peamiselt Tartu kommertskooli seitsmenda klassi õpilaste osa kirjeldamisega Vabadussõjas. Selle eest saab ta aga ainesse süveneda põhjalikult. Nii on siis „Nimed marmortahvil“ õppursõdurite romaan.

Teoses esimene osa on pühendatud õpilaste meeleolu ja maailmavaate valgustamisele Vabadussõja alguses. Õpilaskonnas valitseb kaks äärmist poliitilist suunda. Ühed on vaimustatud isamaalased ja eestluse ning selle iseseisvuse eest võitlejad, teised kommunistid ja punastelt kogu maailma töörahvale lunastust ootajad.

Seitsmendas klassis istuvad mõlema voolu juhid — isamaalane Käsper ja kommunist Käämer. Nende kahe juhi vahel kõigub Henn Ahas, kes ajalooliste romaanide mõjul on unistanud eestlaste iseseisvusest ja kättemaksust rõhujatele sakslastele ning venelastele, kuid oma kehva päritolu, venna ja Käämeri mõjul usub ka maailmalunastavat kommunismi. Koos Käsperiga teotseb ta alguses isamaalikkudes ettevõtetes, kuid oma sisemistel kahtlustel ja Käämeri pealekäimisel tõmbub sealt varsti tagasi. Endas selgust saamata otsustab ta jääda erapooletuks ja oodata ära sündmuste loomuliku arenemise.

Ahasesse on koondanud autor kõik need kahtlused ja kõhkused, mis vaevasid tol ajal väga paljusid. Leiti mõtetu olevat väikesel Eestil sõidida suure maailmariigiga. Ahase arenemist kõhklejast veendunud vabadusvõitlejaks kujutab autor otse meisterlikult, igat arenimisfaasi psühholoogiliselt üksikasjaliselt põhjendades.

Ahas kui erapooletu jääb kaasõpilastest Tartusse maha, kui need kaitseliitlastena taanduvad Põltsamaale. Pooljuhuslikult ühe eesti ohvitseri ja härrasmehe tõukel ta lahkub siiski Tartust mõni tund enne punaste sissemarssimist, läheb koos nendega jalgsi Viljandisse ning seadlt maale oma kehvade vanemate juurde. Teel, Puhjas, näeb ta taganevate vene valgete vägede rüüstamisi ja vägivaldategusid. Need pakuvad ta ajule uut toitu. Kuid isakoduski jätkub sisemine võitlus endaga ning otsusevõimetus. Põnevalt jälgib ta aasta vahetusel ajalehist sõjasündmusi. Punaste lähenemisega tema kodukohale hakkavad ka kohalikud enamlased endid liigutama. Ahas jälgib neid erapooletu loiu passiivsusega, jõudmata eneses selgusele. Ta nagu tunneb rõõmu Eesti vägede võidust, kuid tal on kahju ka punaste kaotusest. Kui aga teda tahetakse sunniviisi võtta kaitseliitu, siis otsustab ta vabatahtlikuna liituda oma kaasõpilastega, kes asuvad pärast Kärstna lahingut just Viljandis. Seal kohtab ta enamikku oma klassikaaslast ja algab nendega koos sõjaretke Vaiblast Sangla, Rannu, Valguta, Rõngu, Pikasilla ja Tõrva kaudu Valgani. Alles lahingust lahingusse, kord taganedes, kord võites, kaovad aegapidi temas sisemised kahtlused. Paaniline surmahirm vihisevate kuulide all, meeleletu pagemine ainult kujutletud hädaohu eest ja häbi arguse pärast karastavad temas aegapidi kangelase, kellele võib usaldada kõige ohtlikumaid ja raskemaid ülesandeid. Tõrva all maakuulamisel Käsperiga juttu ajades ja maailmavaatelisi küsimusi selgitades kaovad temas kahtlused lõplikult. Sõbra langemine kinnitab tema võitlustahet ja Valga lähedal on Henn Ahas juba vaimustunud isamaa eest võitleja ning kibedaim punaste vastane.

Pea sama arenemiskäiku võime märkida ka tema kaasõpilaste juures ja vist enamikus meie rahvas tol ajal. Enesekindlus ja usk võidusse kasvas ühes meie vägede edasitungimise ja vaenlase maalt väljasurumisega. Selles mõttes võib Ahasele vaadata kui teatud prototüübile, kellesse koondatud hulga inimeste elamused, tunded ja mõtted. Kuid sellejuures ta pole jäänud paberlikuks, vaid elavaks, mõtlevaks, tundvaks ja tegutsevaks inimeseks.

Ahase romaani keskkujuks seadmisega on autor talitanud täiesti õieti. Nii on ta suutnud pakkuda tolaaegset tõelist olukorda ja valitsenud meeleolusid. Kangelane valmib ja areneb teoses eneses. Käsperi keskkujuks tõstmisega oleks autor annud aga teosele alguses juba valmis kangelase, kelle areng sõjamüürinas ei lähe mitte tõusu, vaid languse teed, nagu see Käsperiga tõeliselt ka juhtus. Sel juhul poleks saarvutatud tõusvat positiivset meeleolu, mis aga vastab sündmuste faktilisele käigule.

Nagu öeldud, on autor tõetruult ja huvitavalt suutnud teose esimeses osas kujutada õpilaste maailmavaatelisi arutlusi ja vaidlusi, milles oma osa mängis ka kooli kuuluvus ilma sügavamate poliitiliste kaalutlusteta. Kuna kommertskooli juht, Käsper, oli suur isamaalane, siis juba sellepärast olid gümnaasiumi poisid sotsialistid ja tegid kommertskooli poiste üritustele opositsiooni. Vaevalt õpilased ise oleksid jõudnudki sõnadest tegudele. Nende vaidlused likvideerib kriitilisel silmapilgul ühisel koosolekul ltn. Kuperjanov oma lühikese ja sõjamehelikult selge kõnega, hüüdes vaidlejatele:

„Jänesed välja, ütlen ma veel kord! Vabariigile ja rahvale on nüüd tarvis julgeid ja mehiseid mehi! Jänesed ja armpüksid jäägu rahulikult koju, neid on meil praegu rindel juba küllalt. Joosta vaenlase eest mõistab iga mees, kuid vähe on meil neid, kes sõjariistaga julgevad vaenlase kallale minna. Neid üksikuid julgeid mehi ma kutsungi oma lööksalkadesse, sest parem kümme julget partisani kui tuhat armpüks! Kutsun eesti noorust appi eestlaste valitsusele kaitsma oma rahvast ja riiki! Punased röövsalgad on tulnud meie kodumaale terroriga, on tulnud tapma me rahvast ja röövima eesti tööka mehe ja hoolsa naise kogutud vara, hävitama me noort riiki ja iseseisvust! Nüüd on vaja astuda välja!” (Lk. 84).

See kõne viibki õpilased klassist kasarmusse ja sealt lahinguisse, milledes nad arenevad sõduriteks.

Romaani esimene osa on seega kõige sündmustekhem ja väiksema põnevusega, kuid olukorra üldiseks iseloomustamiseks siiski väga vajalik. Kaks järgnevat osa, kus õpilased on juba lahingut lõovad sõdurid, on seevastu põnevad ja huvitavad. Klass on seal koos pea terveni ja lahingute vaheajal lõõbitakse koolipoisilikult. Kui aga esimene kabuhirm on juba võidetud, siis ei jäeta lahinguski kibedamal ajal parajat nalja tegemata. Õpilased harjuvad peagi sõjaga ja võtavad seda kui paratamatust. Nende ind ja verejahu kasvab koos võitudega. Paremaid relvi ja rõivaid hangitakse agaralt vaenlase käest. Kui nad oma esimesest surmahirmust on üle saanud ja näevad, et palju tugevam ning arvukam vaenlane neid kardab, tõuseb iseteadvus ja enesekindlus. Viimase võimaluseni hoitakse käes ja kaitstakse oma positsioone. Erilist indu näitavad õpilased luurekäikudel.

Autor on nende elu lahingutes, rünnakutel ja puhketundidel kujutanud väga elavalt ja huvitavalt.

Üldisest massist kerkivad peale Ahase ja Käsperi esile veel Miljan, Kohlapuu, Martinson, Tääker, väike Muqur, Konsap jt.

Miljan on rühma naljahammus, samuti kui oli seda klassis. Ta on poistest kõige paksem ja kõige suurema söögiisuga. Miljanil on alati tegemist ning kirumist kiire pealetungi või taganemise puhul, kus ta oma raske kere ja säärivate tõtu tikub teistest vägisi maha jääma. Suurimaks mureks on tal aga kõht ja söök. Pea alati mugib ta midagi. Ta langebki oma kõhu ohvriks. Pikasilla lahingus ei suuda ta küllalt kiiresti oma raske leivaramitsaga libedast jääst üle joosta, kukub selili ja vaenlase kuulipilduja teeb ta kallal põhjaliku töö.

Martinson on noor teadusejünger, unistab õpetlase elukutsest. Igas mõisas vaatab ta kahetsedes lõhutud raamatukogusid ning täidab sealt parimate raamatutega oma seljapauna. Kuid ta langeb Rõngu lahingus.

Kohlapuu on koolis ja sõja alguses veendunud patsifist. Koos kaasõpilastega sõtta minnes ei luba ta lasta ühtegi pauku. Kuid saatus tahab, et just tema on rühmas esimene, keda puudutab vaenlase kuul. Sellest momendist muutub aga Kohlapuu vihaseimaks sõduriks, kes pea igas lahingus võib mitu vaenlase laipa kirjutada oma arvele. Ta laseb hästi ja tabavalt ning on valmis tormama alati vaenlase kallale, kus see aga vähegi võimalik.

Nii on suutnud autor pea kõik oma romaani rohked tegelased elustada ja igaihe edasi anda temale omase individuaalse värvinguga. Kui võidukad õpilased tulevad tagasi Valgast ja astuvad jälle kooli, siis on neist küll mitmed langenud. Ja kohad klassis tühjaks jäänud.

mida naisõpilased ehivad kuni koolitöö lõpuni lilledega. Direktor aga lohutab leinajaid: „Nende tegu oli veelgi tähtsam kui nende elu. Varsti lõikame nende nimed igaveseks siia kooli seintele marmorisse, jäädavaks mälestuseks siin õppiva uue, vaba rahva noorsoole.“ Kuid püsivamaks mälestuseks siiski kui marmor on nendele noortele kangelastele A. Kivika vaadeldav romaan. Siin need noored, vabaduse eest langenud, astuvad jälle elavatena meie keskele.

Nagu eelpoolsest selgub, on teos kompositsiooniliselt õnnestunud. Ka autori stiil on selge, asjalik ja teesele sobiv.

Nii võiksime öelda, et A. Kivika „Nimed marmortahvil“ on esimene kunstiväärtuslik vabadussõjaraoman meie kirjanduses ning sellena omab ka esikoha läinudastases rikkalikus romaanitoodangus. Siin on positiivsus loomulik ja ehtne ning seetõttu ka sugestiivselt haarav.

Ilmus müügile

A/S „ODOR“

SUVINE NAHAKAITSE.

Suvel, kus päikese ja tuulte mõjul ihunahk kergesti ärritub ja naharikked ja punetused tekivad, tuleb naha eest eriti hoolt kanda. Nahakaitseks on parim vahend

LIDO KREEM,

missugune sisaldades D vitamiini ja kolesteriini annab nahale ilu ja värskust ja kaotab nahakestendused.

Näopesemiseks soovitame eriliselt prepeareeritud
LIDO SEEPI ja tედretähtede vastu kreemi
METAMORFHOSA

A/S. „ODOR“

Ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70.

Vastutav toimetaja *J. Tandrea*.

Toimetajad: *Edg. Kant* ja *J. Tandrea*.

Toimetuse liikmed: H. Moora, Ed. Poom, Ed. Roos, E. Salurand.

Väljaandja: *Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi*. Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinnas, S. Tartu mnt. 49. 1937.

Kanamune ostab ja müüb

Eesti Munaeksport

Tallinn, Pärnu mnt. 10
Telefen 478-36 kuni 478-39
Keskladu tel. 484-24 ja 484-25
Kanamunade ostu-müügi ladu
Estonia teatrimaja vastas,
telefon 478-35

Ants Silvere Karastavate jookide tehase

„LIVONIA“

- MEEJOOK ON KOSUTAV, sest on valmistatud keetmise ning käärimise teel.
- MEEJOOK ON TOITEV, sest sisaldab üle 8% mett ja üle 3% suhkrut.
- MEEJOOK ON MAITSEV, sest temas puuduvad kunstlikud vöörained ja süsihape.
- MEEJOOK ON ELUSTAV hommikul, lõunal ja õhtul, sest ta maitseb, toidab ja kosutab alati.

Nõudke igalt poolt ja jooge „Livonia“ **MEEJOOKI!**

MOODSAID SUVEHOOAJA
UUDISRIIDEID

SUURES MUSTRITE VALIKUS
TRÜKIRIIDEID
KÕRGEKVALITEEDILISI
COTTON-SUKKI
„LUKSUS“, „LADY“, „URVE“

SOOVITAB TUNTUD HÄADUSES
A/S. OSKAR KILGAS

V A B R I K T A L L I N N A S

SHELL TOX

on kahjutu inimestele, riinetele ja mööblile, SHELL TOX
on kiire ja kindel surm putukatele.

Võidupühkal

austame rahva
ühistöö saavu-
tusi.

Rahva ühissetevõtte väärtkaubad

Kosutavaks suvekostiks--

ETK jahu, ETK kamajahu, ETK
kohv ja veinid.

Naudinguks suitsetajale --

meistersuitsud Ahto, Turist, Ida-
maa Kuld, Kuldmedal: paberos-
situbakad Kotkas, ETK nr. 1;
piibutubakad Sangar, Tungal,
Merikaru.

Ehituse- ja põllutöödeks --

ETK naelad, ehitustarbed, ETK

värvid, ETK põllutööriistad ja
-masinad, ETK õlid j.t.

Puhastus- ja iluvahendid --

ETK pesu-, kumblus- ja tualett-
seebid, ETK roheline seep, ETK
kõlniveed, puuder „Mury“ j.t.

Õppetöödeks ja matkaks--

ETK koolivihud, vesivärvid, tin-
did, ETK peennahatööd, portfelliid,
kooliranitsad, ETK kohvrid, ETK
jalgrattad.

**ETK tooted on väärilised
tõusvale rahvale!**

Hind 35 senti